

ארחות המוסר

ספר מוסר
"ארחות צדיקים"
עם הוספות
ביאורים ועיונים

חלק ה'

ספר לימוד יומי בתכנית חלוקה חדשית

אייר - תשע"ג

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219 נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים
בחוכרות יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש פנימי
ו/או לשימוש מסחרי ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב

054-8485060 / 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"

"ארחות המוסר"

יו"ל ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ראש המכון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לייבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

נר זכרון לעילוי נשמה

למורנו ורבינו, ראש בני ישראל, אביר הרועים, גדול פוסקי
זמנינו, אור המאיר, פטיש החזק, עמוד הימיני, שריד לדור
דעה, לשון ממהרת לחזרות אמרי שפר, חכם הרזים, לו
נגלו תעלומות חכמה, איש אשר רוח בו, ידיו גלילי כסף
ממולאים בתרשיש, ראשו כתם פז, וכל הוויתו עמל התורה
עד כלות הכוחות,

מרן הגאון רבינו

יוסף שלום אלישיב

זכר צדיק וקדוש לברכה

שעלה בסערה השמימה בבין המצרים כ"ח תמוז תשע"ב,
נתעלה בקדושה וטהרה למקום מנוחתו תחת כסא הכבוד,
ואותנו השאיר לאנחות, יתומים נדכאים עלובי רוח, אוי מי
יורנו הדרך ומי יבין לנו שמועה, מי יתרץ הוויות ומי יפרק
הקשיות, מי יפשוט הספיקות ומי יאיר לנו נתיבות,
קשה היום לישראל כיום בוא השמש בצהרים,
חכם שמת אין לו תמורה,
והשי"ת הטוב וממייב, ינחמנו במהרה בנחמת ציון
ובתחיית המתים בקרוב בימינו, ובלע המוות לנצח ומחה
דמעה מעל כל פנים, אמן.

חוברת זו מוקדשת להצלחתם ולעילוי נשמתם

מר **אברהם** בן ר' בנימין בייניש הכהן
ויונתו **חיה רחל שינדל**
בת הרה"ג ר' יצחק צבי **טראוב** שיחיו

לעילוי נשמת

אביו ר' **בנימין בייניש** בן ר' אברהם הכהן ז"ל
חמיו הרה"ג ר' **יצחק צבי גרינברג** זצ"ל
וחמותו מרת **שרה בילא** ע"ה בת ר' אברהם הכהן ז"ל

ולזכות

אימו מרת **שינדל תחי** בת ר' יוסף הכהן ז"ל

יתברכו משמים בכל מילי דמיטב

זכות הלימוד בספר זה יעמוד להם שיצליחו בכל אשר
יפנו לטובה ולברכה

ושיוזכו לרוות נחת מצאצאיהם שיחיו

חוברת זו מוקדשת
לזכר ולעילוי נשמות

אבי וסבי, ירא ה' נאמן רוח, חכם ורב פעלים
רבי אליהו מרדכי
בן מרן רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל
גלב"ע מ"ו באב תש"ו

אמי וסבתי, אשת חיל אם הבנים
מרת חסא שיינא פערל זוננפלד ע"ה
בת רבי אלתר יצחק ורנר ז"ל
נפטרה בשיבה טובה בשבת קודש ח' מרחשון תשמ"ה

ת נ צ ב " ה

הונצחו בחוברת על ידי
בנם ר' משה יהודה זוננפלד הי"ו
ונכדיהם ר' אליהו מרדכי זוננפלד הי"ו
ור' דניאל זוננפלד הי"ו
ירושלים - רעננה - ברזיל

חוברת זו מוקדשת לזכר

ולעילוי נשמות הנפטרים

ר' שמואל בן ר' צבי קניבסקי ז"ל

נפטר י"א תשרי תשל"ח

יצחק בן נבריאל ויפה ארבוב ז"ל

נפטר כ"ח אדר תשכ"ט

ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו על ידי
מר אלון ארבוב שיחי'
להצלחתו

תוכן הענינים

10.....פתח דבר

13.....שער השמחה

57.....פעילות הארגון

על כל פסיעה ופסיעה

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור (משלי ב' פסוק כ')

יתברך הבורא, וישתבח היוצר, יתפאר העליון, ויתרומם המתנשא לכל לראש, שזיכנו בחסדיו המרובים, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, להכנס בפתח שער הקודש, השער אשר דרכו ניתן למצוא את הדרך המובילה מעלה מעלה, לשלמות המידות וידיעת התורה, עליה אמר החכם מכל אדם: "למען תלך בדרך טובים, וארחות צדיקים תשמור".

על פי עצתו והוראתו של רבינו הגדול מורה דרכנו, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, זכינו בחסדי השי"ת להחזיר את לימוד מוסרי ה' בתוך שיעורי לימוד התורה הקדושה, ובתום שנה לתחילת פעילותינו, סיימנו בחסדי ה' יתברך לבאר ולחלק לסדר לימוד יומי את ספרו הנפלא של רבנו שליט"א, "ארחות יוסר".

כמעשינו בראשונה, ממשיכים אנו בחוברת החמישית, לבאר ולחלק לסדר יומי את הספר הקדוש "ארחות צדיקים", מיסודות ספרי המוסר בעם ישראל. הספר נכתב כפי המקובל אצלנו, בערך לפני כשבע מאות שנה, על ידי אחד מענקי הרוח בדור הראשונים כמלאכים, אשר לגודל ענותנותו לא חתם את שמו על הספר, אמנם כל מעיין בספר יגלה את פלאו, אשר כל דבריו וסגנונו מתאימים לדורנו, ממש כאילו נכתבו בימינו והוא פלא גדול.

והנה גודל חשיבות והכרחיות תיקון המידות, כבר ביאר מרן החזון איש בהרחבה בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ד'), וכה כותב בין דבריו: כי תיקון המידות הן יסוד המוסד למצוות החוקיים ולמצוות המשפטיים

גם יחד, ומבאר שם בלשונו הזהב: אל יחשוב האדם, כי תיקון המידות מתייחס רק למצוות שבין אדם לחבירו, ואילו במצוות שבין אדם למקום, להם צריך רק יראת שמים, אין הדבר כן, כי זה האדם אשר מדותיו כברייתן, ולא הותקנו על פי המוסר והדעה, הרי הוא מסור ביד יצרו ואין יצרו מסור בידו, ולא יתכן שיהא שלם במצוות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה, הוא רק מפני שאינם נפגשים בהתנגדות מצד אחד ממדותיו המגונות, אך ברגע שיתנגשו במידותיו הרעות, לא תעמוד יראתו בפניהם, ומעשים בכל יום וכו' עיי"ש בדבריו המתוקים.

וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בירושלמי שבת פ"א ה"ג): מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לסוליתיה, שנאמר "ראשית חכמה יראת ה'", ונאמר "עקב ענוה יראת ה'", למדנו, כי סדר הדברים הוא: תיקון המידות, יראת שמים, ותלמוד תורה.

עינינו נשואות למרומים בתפילה ובתחינה, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, שנזכה לכוון לאמת, לבאר ולהעיר עינים בדרך הנכונה, ויהיו שפתינו והגיון לבנו נכונות ומישרות, להרבות כבוד שמים, להגדיל תורה ולהאדירה. זכות רבנו המחבר זצוק"ל, וברכותיו של מרן שליט"א, יעמדו לנו למצוא חן בעיני אלקים ואדם, ונזכה להפיץ ולהצית את נר האמת והצדק, להרבות האור בקדושה ובטהרת הלב בין כל עמו ישראל באהבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, בביאת המשיח ובבניית בית הבחירה, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מערכת ארחות המוסר

סדר הלימוד היומי בשיעורים

שבוע א'

יום א' ד' אייר - יום ה' ח' אייר....(פרשת אחרי מות - קדושים)

שבוע ב'

יום א' י"א אייר - יום ה' ט"ו אייר.....(פרשת אמור)

שבוע ג'

יום א' י"ח אייר - יום ה' כ"ב אייר.....(פרשת בהר - בחקתי)

שבוע ד'

יום א' כ"ה אייר - יום ה' כ"ט אייר.....(פרשת במדבר)

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

שער השמחה - חלק א'

א. להרבות בשחוק.
בברכות (לא). אמר רבי
יוחנן משום רבי שמעון
בן יוחאי: אסור לאדם
שימלא שחוק פיו
[-שימלא פיו בצחוק]
בעולם הזה, שנאמר
(תהלים קכו, ב): "אז
ימלא שחוק פיני
ולשוננו רנה" [רק "אז"
יהיה ראוי למלאות את
פינו בצחוק, ולא
עכשיו]. אימתי [-ומתי
יהיה זה? לעתיד לבוא]
בזמן ש"יאמרו בגוים
הגדיל ה' לעשות עם
אלה" (שם). כלומר,
כאשר יראו "בשוב ה'
את שיבת ציון" (שם
פסוק א'), יאמרו הגוים
"הגדיל ה' לעשות עם
אלה".

המפרשים נחלקו
בסיבת איסור זה, יש

הַשְׂמֵחָה. הַמִּדָּה הַזֹּאת בָּאָה
לְאָדָם מִחֲמַת רֵב
שֶׁלֹּה בְּלִבּוֹ¹ בְּלִי פִנְעַת רָעָה. וְאָדָם
הַמְּשִׁיג תַּאֲוָתוֹ, וְלֹא יֵאָרֵעַ לוֹ דְּבַר
הַמַּעֲצִיב אוֹתוֹ, בְּזֶה יִהְיֶה שִׂמְחָה
תְּדִיר, וְיֵאִירוּ פָּנָיו,² וְזִיווּ מִבְּהִיק,
וְגִפּוֹ בְּרִיא,³ וְאֵין זְקֵנָה מִמֶּהֱרַת
לְבוֹא עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "לֵב⁴
שִׂמְחָה יֵיטִיב גִּהָה" (משלי יז, כב). וּמִן
הַשְׂמֵחָה יָבוֹא שְׂחוק לְאָדָם, וְאֵין
רָאוּי לְאִישׁ מִשְׁכִּיל⁵ לְהִרְבּוֹת
בַּשְּׂחוק, כִּי עִם הַשְּׂחוק מִשְׁתַּתֵּף

מפרשים (מאירי, טור וב"י או"ח תקס) שהוא משום אבילות על חורבן בית

ביאורים

1. בלי פנעה. בלי מאורעות רעים. 2. זיוו מבחיק. תואר פניו מאיר. 3. ואין זקנה ממהרת לבוא עליו. אין סימני הזקנה מקדימים לבוא אצלו, אלא נשאר עם כוחות רעננים. 4. לב שמח וגו'. כשהאדם שמח בחלקו פניו מאירין (רש"י). 5. להרבות בשחוק. "שאין דעת שוחק מיושבת" (רש"י, שבת ל: ד"ה שחוק).

לתועלת הלומדים:

חוברות "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.
(חוברות "ארחות המוסר" נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)
החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.
תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה.
כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

⁶(ב) דעת קלה, כמו שְׁנָאֹמֶר: "כי בקול הסירים תחת הסיר, כן שחק הקסיל" (קהלת ז, ו). וכבר נאמר: ⁸מאותות השוטה - ששוחק במקום הוא בתוקף גם בזמן שבית המקדש קיים [וכן מדויק בלשונו של רבי יוחנן, שאמר "עולם הזה" ולא אמר "משחרב בית המקדש"]. לפירוש זה צריך לומר שהאיסור נובע מחשש שמא שמחה יתירה תביא לידי רדיפה אחר תענוגי העולם וחלול במצוות. לדעה זו, הפסוק בתהלים מלמד שבזמן הגאולה העתידה, כשהקב"ה יעשה לנו ניסים, ישמש הצחוק כאמצעי לפרסומי ניסא. על ידי הצחוק תהיה ניכרת שמחתנו הגדולה בישועת ה' לפני אומות העולם, וזה יגרם להם לומר "הגדיל ה' לעשות עם אלה". צחוק כזה, שכולו לשם שמים ולא להנאת עצמנו כלל, לא זו בלבד שאינו גורם חלול במצוות, אלא מהווה מצוה בפני עצמה.

ב. דעת קלה. וכתב ה'מסילת ישרים' (פ"ה): "כי הנה השחוק הוא מאבד את לב האדם (-דעתו ותבונתו), שכבר אין הטעם (כלומר, השכל הישר המבחין באופן טבעי בין הטוב והרע) והדעה (-החכמה שהאדם קונה ממוריו ומן הנסיון - שהיא משמשת לכוון, להרחיב ולהעמיק את ההבחנה הטבעית שב"טעם") מושלת בו, והרי הוא כשכור או שוטה אשר אי-אפשר לתת להם ערמה (חכמה - שינהיגו את עצמם בה) או להנהיגם (שיקבלו הנהגת אחרים עליהם), כי אינם מקבלים הנהגה... כן כל עצמו של השחוק (כלומר, ההתנהגות באווירה של קלות-דעת) אינו אלא מסיר הלב מן המחשבות הישירות והעיוניות - ונמצא שלא יבואו הרהורי היראה בלבו כלל". עכ"ל.

ביאורים

6. דעת קלה. בריבוי השחוק מעורב קלות דעת (-ליצנות) וחוסר רצינות. 7. כי בקול וגו'. כמו קול תבערת קוצים שתחת הסיר ישימיעו קול שקשוק יקשקשו בסיר, ולא יבוא בסדר מיושר כדרך שבא מכלי הניגון. כן הוא שחוק שמחת השיר מהכסיל, כי לא יבוא בסדר מיושר כדרך השיר, אבל יערב בו דברי קלות ראש (מצודת דוד). 8. מאותות. מסימני.

ג. כנפל אויבך אל תשמח. והטעם - מסיים הפסוק - "פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו", כלומר, שיש לחשוש שה' יראה שאתה שמח בנפילת אויבך, ויהיה רע בעיניו ⁹ש'אין ראוי בו השחוק. ואין ראוי למי שיש לו ¹⁰מוסר להתנהג בשחוק ¹¹במושבות ובמעמדות, מפני שאמרו: מי שרב שחקן - ¹²מתמעט מוראו, כי בשעת השחוק אין יכול לחשב שום ראת שמים עליו. לכן ¹³ייסר אדם את עצמו שלא ישחק ושללא יקנה לו רב או חבר ¹⁵משחק, שנאמר: "לא ישתני ¹⁶בסוד משחקים ואעלז" (ירמיה טו, יז), ובתיב: ¹⁷בכל עצב יהיה מותר" (משלי יד, כג).

הרבה רעות יש בשמחה ובשחוק, כמו השמח במכשול חברו בעת שמגיע לו פגע רע מפגעי העולם, ועל זה נאמר: ^(ג)כנפל אויבך אל תשמח" (משלי

ביאורים

9. שאין ראוי. שאין מתאים. 10. מוסר. תורה - המישרת אורחות אדם (רש"י, שבת לב: ד"ה לשוא) 11. במושבות ובמעמדות. במקומות שיושבים או עומדים בו בני-אדם. כלומר, במקומות שהרצינות וישוב הדעת ראויים שם כבחברת אנשים ואסיפות עם. 12. מתמעט מוראו. אדם המרבה בשחוק, מתמעטת יראת-שמים שבו. 13. ייסר. בדברי מוסר. 14. את עצמו. בכת"י הגירסא: את בנו. 15. משחק. הנהוג בשחוק ובקלות ראש. 16. בסוד. משחקים וגו'. הנביא אומר, משמעותי את דבר ה' ואת הנבואות שאמר לי לבוא לישראל (על הפורענות שתבוא), חדלתי לשבת עם קבוצת בני אדם ששוחקים ושמחים ולא שמחתי איתם. 17. בכל עצב יהיה מותר. רש"י

ארחות שער השמחה צדיקים

עיונים

כד, יז). ועוד יש שמחה רעה מזה, כמו השמחה בשחברו נכשל בעבודת הבורא ותברך או שמח במעוטי ידיעתו. משל: צריך שתבין, עבד המשרת למלך באמונה, שיש לו להצטרע בראותו אנשים המורדים באדונו והמתחרפים אותו, ומתבי להוכיחם על פניהם¹⁸ ולהודיע נבלותם. אבל בהיות העבד שמח בראותו¹⁹ קלקול אדונו וחירתו - אין זה עבד נאמן, רק חבר²⁰ לאיש משחית, ועונו ושא. והנה הכתוב אומר: "רוצה ה' את יראיו"²¹ (תהלים קמז, יא), ומי ששמח במקשול

ביאורים

(ברכות ל:) פירש, שעל כל עצבות שאדם מראה בעצמו יהיה לו יתרון ושכר. וכתב בעץ יוסף, שרש"י דקדק לומר "שמראה את עצמו" עצב ולא שהוא באמת עצב, כי העצבות היא מדה מגונה בעבודת הבורא. אלא רק מראה את עצמו עצב שלא יהיה נראה לאחרים כפורק מעליו עול מלכות שמים. 18. ולהודיע נבלותם. לאחרים, כדי שלא ילמדו מהם. 19. קלקול. בכת"י הגירסא: ולזול. 20. לאיש משחית. פסוק הוא במשלי (כח, כד). במסכת ברכות (לה): הוגדר ירבעם בן נבט כ"איש משחית", על שהשחית (-החטיא) את ישראל לאביהם שבשמים, וכאן חידש רבנו, שגם השמח בלבו בראותו זלזול הבורא וחירתו, נכלל בהגדרת "איש משחית". [אמנם בכת"י ובדפוס ראשון לא נמצא מילים אלו: רק חבר לאיש משחית ועונו ושא"]. 21. יראיו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

חברו אין רצונו כרצון הבורא ותברך, על-כן התפלל רבי נחוניא בן הקנה: אל יכשלו חברי²² בדבר הלכה ואשמח בהם, ולא אכשל²⁵ וישמחו בי (ברכות כח, ב). ועל-כן התפלל רבי נחוניא בן הקנה על זה, כי ראה שזה דבר מצוי שאחד שמח בטעות חברו כדי שיהא הוא נויצח את חברו ויהיה לו²⁶ שם, ואף כמה בני-אדם חשובים אינם נזהרים בזה, לכן כל איש אשר רצונו²⁷ רצון האלהים יצטרע על שאין נעשה רצון השם. ואפלו על שזנאו ותפלל אדם שיעבד לבורא ותברך, ויכון בתפלתו בכרפת "אתה חונן" ובכרפת "השיבנו" ובכרפת "סלח לנו"²⁸ על כל ישראל, אוהביו ושונאיו, וכן בכל הכרכות, כי איך יתכן שיתפלל "רופא חולי" ושאר הכרכות והוא לא חפץ שחברו יתרפא או יתחכם! ועבור²⁹ שזה היצר הוא רגיל מאד בלכבות בני-אדם

ביאורים

שרצונם כרצון הבורא. 22. בדבר הלכה. ויעשו מעשה שלא כהוגן. 23. ואשמח בהם. בכשלונם. 24. ולא אכשל. בדבר הלכה ואעשה מעשה שלא כהוגן. 25. וישמחו בי. חברי על כשלוני. ושתי רעות יש בזה: עצם הכשלון שיטעה בדבר הלכה, ועוד, שיחטאו חבריו בשמחה לאידו וייענשו, ונמצא שגורם לחבריו להענש (רש"י, לפי ביאור תוספות יו"ט ברכות פ"ד מ"ב). 26. שם. טוב בעיני הבריות. 27. רצון. בכת"י הגירסא: כרצון. 28. על כל ישראל. וכדברי אב"י (ברכות ל:). "לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא" - יכלול אדם עצמו יחד עם הציבור, ויתפלל בלשון רבים, שמתוך כך תפילתו נשמעת (רש"י). 29. שזה היצר. לחשוב רק על טובת

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

ואין מרגיש בענין הזה, לכן נכתב
(ד) להזהיר יראי-השם להכין לפם
לאלקים ככונה שלמה אמתית
לשפך נפשם נכח פני השם על
כל ישראל, אזהרו ושונאיו, ובה
יקים "ואהבת לרעך" ³⁰ כמוך (ויקרא
יט, יח), ³¹ ויטהר ידים יסיף אמיץ
(איוב יז, ט).

ד. להזהיר יראי ה' וכו'.
"כי אין הקב"ה אוהב,
אלא למי שאוהב את
ישראל. וכל מה שאדם
מגדיל אהבתו לישראל,
גם הקב"ה מגדיל עליו
(-מרבה כלפיו אהבה
וקירבה). ואלה הם
הרועים האמתיים של
ישראל, שהקב"ה חפץ
בהם הרבה, שמוטרים
עצמם על צאנו,
ודורשים ומשתדלים

על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם
לבטל הגזרות הקשות, ולפתוח עליהם שערי הברכה. הא למה זה דומה?
לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה
נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד על כך, והוא ענין כהן גדול, שאמרו עליו
(מכות יא.) [בהשיבם על השאלה: מהי אשמת הכהנים הגדולים שבמותם
תלה הכתוב (במדבר לה כה) את שובו של הרוצח-בשגגה מעיר-המקלט?
והשיבו:] "שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו". וכן אמרו (שם):
"ההוא גברא דאכלה אריא בריחוק תלתא פרסי מנה דרבי יהושע בן לוי,
ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומי" (אדם אחד אכלו אריה במרחק שלוש
פרסאות ממקומו של רבי יהושע בן לוי - וכתגובה על כך לא דיבר עמו) (עם

ביאורים

עצמו, ולשמוח בטעות חברו. 30. כמוך. 'כמוך' - בלי שום הפרש, 'כמוך' -
בלי חלוקים, בלי תחבולות וזמיונות, כמוך ממש! (מס"י, פ"א). 31. וטהר
ידים וגו'. מי שהוא טהור ידים מגול ועושה הלא יוסיף אומץ בראותו רוע
הסדור הנופל בקנייני עולם-הזה ובהצלחתו כי מעתה מאד ימאס בו וישם
תקותו בהצלחת הנפש ויחדל כפו מעושה (מצודת דוד). הביא מקרא זה
כדוגמה, שכן גם בעניינו נאמר, שהירא את השם יתחזק ויוסיף אומץ בענין
תפלתו להזהר לכוון גם על הצלחת כל ישראל ולא רק על עצמו.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

יש עוד שמחה ושחוק רע מאד,
בגון מי ³² שמשחק במי שזהיר
בעבודת השם יתברך והמקנים
מצוותיו. ויש בזה ארבע רעות:
האחת, ³³ שהוא מחשיך נפשו
מאור המצוות, כשהוא מואס
ומשחק במקימי המצוות או יתנגד
המצוות בעיניו. השנייה, כי אולי
מתוך השחוק ³⁴ ימנע הצדיק
מצדקותיו, כי לא יוכל לסבל השחוק. השלישית - כי
אנשים רבים ³⁵ אשר לא נסו ללכת בדרך השם יתברך
לא יוכלו לעשות תשובה מפני השחוק, ³⁶ וילכו בחשך
כל ימיהם, ונמצא שזה המשחק לא די שמונע מחברו רב

ביאורים

32. משחק. צחק ומזלזל. 33. שהוא מחשיך נפשו מאור המצוות. גורם נזק
לנשמתו שגם כשמקיים את המצוות אין נמשכת הארת המצוות לנשמתו,
מאחר ונפשו לא מעריכה את המצוות ממילא לא תהנה מאורם. 34. ימנע
הצדיק מצדקותיו. ונמצא זה השחוק מחטיא את הרבים. 35. אשר לא נסו.
כלומר, בני-אדם הרחוקים משמירת תורה ומצוות ועדיין לא חזרו בתשובה
ולא ניסו ללכת... 36. וילכו בחושך. 'ימשיכו ללכת בחושך, כנאמר במשלי
(ד, יט): "דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו", ופירש במצודת דוד:
"כאפילה, כהולכים בדרך חשיכה ולא ידעו במה יוכלו להכשל להיות נשמר
ממנו, רצונו לומר, שוגים בדעתם ותועים מדרך האמת ואינם יודעים ממה
להזהר".

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

טוב ³⁷הצפון לצדיקים, אלא שמוזרז אותו ³⁸לשאול תחתית. והנה המשחק הזה בכלל ענש ³⁹המחטיא את הרבים. הרביעית - שדומה ⁴⁰ללסטים שעומד על פרישת דרכים ⁴¹וקוצין רגלי המקיאים דורון למלך, הלא זה ^(ה)שונאו ואויבו של מלך ורעתו רבה מאד.

ה. זה שונאו ואויבו של מלך. רבינו יונה (שע"ת ג, קס) מנה כמה כתות בני-אדם שאין להם חלק לעולם הבא. והראשונה - כת 'אויבי השם'. וז"ל: 'וענין שונאי השם נמצא לפעמים גם באנשים שהם עושים המצוה ונזהרים מכל עבירה במעשה ולשון, אם נפשם רעה (כלומר, יש להם צער) ובקרוב לבם יקשה להם כאשר חברים עוסקים בתורה (והרי יהיה להם יתרון עליהם), וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו, (והם נקראים בגלל זה שונאי השם, כי אוהבי השם יתברך אינם מרגישים כל זה, אדרבה, כל עיקר תשוקתם ומגמתם שיתרבו עבדי ה' וכבוד ה' בעולם, ואיזה חילוק יש אם על ידו או על ידי חברו יתרבה כבודו יתברך, העיקר שיתרבה, ומשה רבנו ע"ה אמר: ומי יתן כל עם ה' נביאים), כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפוץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו, כי הוא שונא את המלך; כל-שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפועל, שהם מניאים (-מרחיקים ומפריעים) את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצוות (ואף שהם בעצמם עוסקים בתורה ובמצוות), כי הם שונאי ה'. וכן האנשים אשר עינם צרה (-אינם יכולים לסבול) בכבוד תלמידי-חכמים הישרים והצדיקים, ושונאים עטרת

ביאורים

37. הצפון. השמור לצדיקים לעולם הבא. 38. לשאול תחתית. לגיהנם. 39. המחטיא את הרבים. ועונשו שיוזר לגיהנם ונדון שם לדורי דורות (ר"ה יז). 40. ללסטים. לשודד. 41. וקוצין רגלי המביאים דורון למלך. ומטרתו כדי שלא יוכלו להביא את המתנה למלך.

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

תפארתם (של החכמים), או ירע לבבם אם (יהיו מושלי הדור) עדיהם (-אליהם) תאונה (-תבוא) ובאה ממשלת הדור, וכן כתוב (ש"א ח, ז): 'כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם' (כלומר, זה שמאסו בשמואל נחשב שמאסו בה'), וכל שכן אם

יש עוד שמחה ⁴²מרה כלענה, בגון רודפי נאוף וגזל ושאר עברות, ושמחים בהשיגם התאוות הרעות. ועל אלו אמר: ⁴³השמחים לעשות רע, ⁴⁴יגילו בתהפכות רע' (משלי ב, יד), ⁽¹⁾וענשם גדול עד שאול תחתית.

יבקשו כבודם לכלימה או ישפילו (אם יבקשו להכלימם ולהשפילם)... כי אלה באמת שונאי השם, ואין רצונם בקיום עבודתו (שתתקיים עבודת ה'), ולא יחפצו בהדרת קודש יראתו, ואשר ירבון מאד (-אינם חפצים שירבון מאד) עבדיו ויראיו.

ו. וענשם גדול. בפרשת כי תבוא קוראים אנו על עונשים חמורים מאד שיבואו על אדם כאשר נמנע מלעבוד את ה' מתוך שמחה. כנאמר לאחר פירוט כל הענשים (דברים כח, מז): "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל".

מקשים המפרשים, הייתכן שיגיעו לאדם עונשים כה חמורים, ככתוב בתוכחה, רק בגלל שלא היה בדרגה של שמחה בעת שקיים את מצוות ה'? ומתמצים, כוונת הכתוב להוכיח את האדם, שלא די שנמנע מלעבוד את ה', אלא עוד היה שריו בשמחה ובטוב לבב בשל פריקת העול. על כך באמת מגיע להענישו קשות.

ביאורים

42. מרה כלענה. שמחה שסופה יהיה רע ומר כלענה - מין ירק מר ביותר. 43. השמחים וגו'. כאשר יעשו הרע ישמחו ולא ידאגו כדרך המאמין בהשגחה ושכר ועונש שאף אם בא לידו דבר עבירה בהסתת היצר-הרע מלא הוא דאגה מאימת הדין (מצודת דוד). 44. יגילו וגו'. חוגגים כאשר מתהפך הטוב להיות רע, כפי רוע מחשבתם.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וַיֵּשׁ עוֹד שְׂמֵחָה ⁴⁵מְעַרְבֶּבֶת, ⁴⁶הַמַּעֲלָה עֵשֶׁן לְכָל
הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁכָּחַת יְרֵאת הַשֵּׁם וַתִּבְרָךְ מַלְבוֹת
בְּנֵי-אָדָם, כְּגוֹן אֵלֶּי הַמִּשְׁתַּבְּרִים וְשִׂמְחִים בְּבֵית
⁴⁷הַמִּשְׁתָּה, וְאַחֲרֵי הַשְׂמֵחָה הַזֹּאת - ⁴⁸תוֹנָה, כִּי הִרְבָּה
קִלְקוּלִים בָּאִים מִתּוֹךְ הַמִּשְׁתָּה. וּמִי בְּחֻכְמָה חָכָם
כִּשְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד, אֲשֶׁר אָמַר: ⁴⁹"לְמִי אוֹי, לְמִי אֶבֱי, לְמִי
מִדְּנִיִּים, לְמִי שִׂית, לְמִי פִּצְעִים חָנָם, לְמִי חֻכְלִילוֹת עֵינַיִם
- ⁵⁰לְמֵאחֲרֵי עַל חֵיִן, לְבָאִים לַחֲקֹר מִמֶּסֶךְ" (משלי כג, כט
ל). גַּם הִנֵּבִיא אָמַר: ⁵¹"הוֹי מִשְׁבִּימִי כִּבְקָר שֹׁכֵר יִרְדְּפוּ,
⁵²מֵאחֲרֵי כִנְשֶׁף יֵין וְדִלְקִים" (ישעיה ה, יא); וְאָמַר: ⁵³"וְהָיָה

ביאורים

45. מערבת. שמחת הוללות שהיא ערוב הדעת. 46. המעלה עשן. כלומר, מקלקלת ומזיקה לכל המצוות. 47. המשתה. משתה היין. 48. תונה. צער. 49. למי אוי וגו'. מי הוא הצועק "אוי" (היא לשון צעקה ויללה, רש"י), ומי זה מילל "אבוי" (היא לשון צעקה בארמית, רש"י סנהדרין ע), למי קטטות ומריבות עם אנשים, מי הוא זה שיש לו צער, מי הוא זה שמלא בפצעים שהכוהו חבריו [דרך השיכור להתקוטט ולפצוע את חבריו, ומתוך כך חוזרים ופוצעים אותם, והם פצעי חנם, כיון שלא פצעם מדעת אלא מתוך שהיה מבולבל מיינו], למי יש עינים אדומות? התשובה לכל השאלות הללו בפסוק שאחרי זה. 50. למאחרים על היין. לשבת זמן רב במשתה היין, ולא לו שחוקרים היכן אפשר למצוא יין טוב שמעורבים בו בשמים. 51. הוי משיבימי בבוקר. הנביא מוכיח את אלה המשיבימים בבוקר ובמקום ללכת לעבודת הבורא הם מחפשים את היין המשכר לספק את תאות גופם. 52. מאחרי כנשף. וגם מאוחר בלילה במקום לעסוק בדברי תורה הם יושבים ומשתכרים ביין המעורר ומדליק אותם לעשות עברות. 53. והיה כגור ונבל. הם עסוקים בעריכת משתה עם כלי נגינה ומשתכרים

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

ז. ראה מה קלוקל בא כגור ונבל תה וְחָלִיל וַיֵּין מִשְׁתִּיהֶם,
מִן הַיֵּין. במסכת וַיָּת פֶּעַל ה' לֹא יִכְיִטוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדָיו לֹא רָאוּ" (שם פסוק יב); וְאָמַר: ⁵⁴"לֵכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי
דַּעַת, וּבְכֹדוֹ מָתִי רָעָב, וְהַמּוֹנֵה צָחָה צָמָא" (שם פסוק יג);
וְאָמַר: ⁵⁶"לֵכֵן הִרְחִיבָה שְׂאוּל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבְּלִי
חֵק, ⁵⁷וַיִּרֶד הַדָּרָה וְהַמּוֹנָה וּשְׂאוּנָה וְעָלָה בָּהּ" (שם פסוק יד);
וְאָמַר: ⁵⁸"גַּם אֱלֹה בֵּינִי שְׁגוּ וּבִשְׁכָר תַּעֲוִי, כִּהֵן וְנִבְיָא שְׁגוּ
בִשְׁכָר, נִבְלְעוּ מִן חֵיִן, תַּעֲוִי מִן הַשְׁכָּר, שְׁגוּ בְּרָאָה, פָּקוּ
פְּלִילִיָּה" (שם כה, ז). ⁽¹⁾רָאָה מַה קִּלְקוּל בָּא מִן חֵיִן. וּבְתִיב:

ביאורים

ביין, ובתורת ה' אינם מסתכלים ובודאי אינם עוסקים בה, ומתעלמים מכך שה' ברא את העולם ואת כל הנמצא בו ויש תכלית לבריאה לעבוד את ה'. 54. לכן גלה עמי. ילך לגלות משום שהוא נבער מדעת ולא למד תורה. 55. ובכודו וגו'. והנכבדים שבעם ימותו ברעב, מדה כנגד מדה על כך שהיו עסוקים בסעודות. והמון העם יהיה צמא וגרונו יהיה נחר, כנגד מה שהיו עסוקים בשתית יין לשכרה. 56. לכן הרחיבה וגו'. מכיון שעסקו בתאות גופם ופתחו פיהם למאכל ולמשתה, השאול - האבדון יפתח ללא גבול וכולם יפלו ויאבדו בו. 57. וירד הדרה וגו'. 'הדרה' - הנכבדים והחשובים שבעם. 'והמונה' - שאר המון העם, 'ושאונה' - אנשי השוק והמסחר שמקימים רעש ושואן, 'ועלו' - ואנשים שהולכים למשתה היין ועוזלים שם, כל אלו יאבדו. 58. וגם אלה וגו'. גם בני יהודה ובנימין בתקופת אחז המלך 'ביין שגו' היין גרם להם לשגות במעשיהם 'ובשכר תעו' שתית השכר גרמה להם לעשות מעשים תועים. 'כהן' שאמור ללמדם תורה ומשפט 'ונביא' שאמור להורות להם את הדרך הישרה שילכו בה 'שגו בשכר' שתית השכר גרמה להם להורות דברי שטות, 'נבלעו מן היין' שתית היין העלימה את שכלם הישר, 'תעו מן השכר שגו בראה' לא קבלו דעת תורה מנביאי אמת 'פקו פליליה' ולא שפטו משפט צדק.

עיונים

סנהדרין (ע.) מביאה הגמרא כמה דרשות בגנות שתייה מרובה של יין: רב כהנא רמי [-הקשה סתירה], כתיב (בראשית כז, כח) 'תירש' [ללא ניקוד ניתן לקרוא מלה זו כאילו נכתב 'תירש'], וקרינן [וקבלה בידינו לקרוא] 'תירש', [עם ואי, ומה טעם הדבר? ללמדנו, שאם] זכה [אדם, ושתה יין במדה הנכונה, הרי הוא] נעשה ראש [שהיין מפקח את לבו בחכמה (רש"י יומא עו:)], ולזה רומזת קריאת המלה 'תירש' ('תהיה ראש'), אבל אם] לא זכה, [ושתה יותר מדי, הרי הוא] נעשה רש [ולזה רומז הכתיב של המלה 'תירש' ('תהיה רש')].

רבא רמי [-הקשה סתירה], כתיב (תהלים קד טו) 'ויין ישמח לבב אנוש'. [אפשר לקרוא תיבה זו 'שִׁמְח' ('ב"שין' ימנית), מלשון 'שמחה', וקרינן [-וקבלה בידינו לקרוא] 'שִׁמְח' ('ב"שין' שמאלית, מלשון 'שמחה', ללמדנו-] זכה [ונזהר לשתות יין במדה הנכונה, היין] משמחו. [שמפקח את לבו, ולזה רומז הקרי 'שִׁמְח', אבל אם] לא זכה [ושתה יותר מדי, היין] משמחו, [עושהו שמחה, נוטל את חכמת לבו, ולזה רומז הכתיב של המלה 'שִׁמְח', (והאות "ח" מתחלף באות "ה", וכאילו נכתב "ישמה", מלשון שממה. מהרש"א סנהדרין ע.)]. והיינו דאמר [וזהו שאמר] רבא: חמרא וריחני פקחין [-היין ששתיתי במדה נכונה והבשמים שהרחתי, הם שעשאוני חכם, שהרי הזוכה ושותה במדה הנכונה היין משמחו ומפקחו].

דרש עובר גלילה, שלשה עשר ווי"ן נאמרו (בפרשה העוסקת) ביינ, [כלומר, בפרשה זו נכתבה האות ווי"ן בסמיכות לאות יו"ד שלש עשרה פעמים], שנאמר (בראשית ט כ-כד): 'ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו, וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ, ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו', וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן'. [שלש עשרה הווי"ן הללו שנכתב בסמוך לאות יו"ד, מלמדות שהיין גורם לאדם לצעוק "וי" וי" (-'חבל' 'חבל')].

במסכת יומא (עו:) שואלת הגמרא, למה נקרא היין במקרא לפעמים בשם "יין" ולפעמים בשם "תירוש"? ומשיבה, שיש בשמות אלה רמז לטבעו של היין: "יין" - שמביא יללה לעולם [מלשון "תאניה ואניה", כלומר: ששתיתי יין יותר מדי גורמת לניאוף ופורענות באה לעולם כעונש על כך, ומתוך כך היין מביא יללה לעולם]. "תירוש" - שכל המתגרה בו [שנכנע לגירוי היין ומשתכר], נעשה רש [-עני, "תירוש" - "תהיה רש", עני].

⁵⁹ 'לין היין המה שִׁכָּר, וְכָל שְׁנָה בּוֹ ⁶⁰ לֹא יִחָכֵם" (משלי כ, א). הִנֵּה הַיֵּין גֹּרֵם לְהִיּוֹת מְתַלַּצִּין וְלְהִיּוֹת ⁶¹ הוֹמָה וּבִעַל דְּבָרִים, וְכָל שְׁנָה בּוֹ לֹא יִרְבֶּה חֲכָמָה.

כְּתַב רַבְּנּוּ מֹשֶׁה ⁶² הַמִּימוּנִי: ⁶³ הַקְּבוּץ עַל הַשְּׂתִיָּה הַמְּשֻׁכֶּרֶת רְאוּי שְׂתִיָּה אֲצִלָּהּ יוֹתֵר חֲרָפָה מִהַתְקַבֵּץ אֲנָשִׁים עֲרָמִים ⁶⁴ מְגַלֵּי הָעֲרוּהָ. וְהַשְּׁכָרוֹת הוּא מִמַּעֲשֵׂה הָרָעָה, כִּי הוּא ⁶⁵ מַפְסִיד הַשְּׂכָל אֲשֶׁר נָפַח הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּאַפָּיו.

אָמְנָם שְׁתִּיתַי הַיֵּין טוֹבָה מְאֹד בְּזֶמַן שְׂתִיָּתָה עַל ⁶⁶ מְנַהֵג הַמְּשֻׁכִּלִים, בְּדֶרֶךְ שְׂאֹמֵר שְׁלֹמָה:

ביאורים

59. 'לין היין וגו'. שותה היין נהפך ללץ, והשותה שכר צועק ומשתולל, וכל הלהוט אחר היין דעתו משתבשת. ⁶⁰ לא יחכם. בכת"י נוסף כאן: ראה מה קלקול הבא מן השכרות, כדכתיב (אצל נח): "וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה" (בראשית ט, כא) ועל זה באו כנענים לעולם. ⁶¹ הומה ובעל דברים. צועק ומרבה בדיבורים. ⁶² המימוני. הרמב"ם במורה נבוכים ג, ח. ⁶³ הקבוץ. ההתאספות וההתחברות לשתות יחד במסיבת מרעות יין ושאר משקאות משכרים. ⁶⁴ מגלי הערוה. במורה נבוכים שם: מגולי הערוה נפנים ומתריזים ביום בבית אחד. וביאור זה, כי היציאה ענין הכרחי והשכרות הוא ממעשה האיש הרע בבחירתו, כי מפסיד השכל... ⁶⁵ מפסיד השכל. מאבד את הדעת. ⁶⁶ מנהג המשכילים. בעלי החכמה השותים יין במדה נכונה ולמטרה הרצויה.

ארחות שער השמחה צדיקים

⁶⁷"תנו שכר לאוֹכֵד, וְיִין לְמָרִי נַפְשִׁי.⁶⁸ יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ, וְעָמְלוֹ לֹא יִזְכֹּר עוֹד" (משלי לא, ו-ז). וְעוֹד נֹאמֵר עַל הַיֵּין: ⁶⁹"הַמְשַׁמַּח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים" (שפטים ט, יג), וּכְתִיב: "וַיֵּין יִשְׁמַח לִבְבּוֹ אֲנִישׁ" (תהלים קד, טז). גַּם אָמַר הַפֶּתוּב: ⁷⁰"כִּי טוֹבִים הָרִיף מִיֵּין" (שיר השירים א, ב), וְנֹאמֵר: ⁷¹"וְחֶכֶד בֵּין הַטּוֹב" (שם ז, י). מִכָּל אֵלֶּה נֵדַע ⁷²שֶׁבַח הַיֵּין בְּשִׁהוּא

ח. ועם חסידים וצדיקים ולא עם ערטילאים ורקים. במסכת שבת (סז:) מספרת הגמרא: מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה (של נישואין) לבנו, ועל כל כוס וכוס שהביא (ומוזג ונתן לפני המסובים), אמר: 'חמרא וחי' לפום רבנן [-יין וחיים לפיהם של החכמים], חי' וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון

בְּמִשְׁפֵּט הַחֲכָמִים וְהַשּׁוֹתִים בְּשִׁעוֹר, שִׁיגְבֵר הַשְּׂכָל עַל הַיֵּין וְלֹא יִגְבֵר הַיֵּין עַל הַשְּׂכָל, וְהַשּׁוֹתִים בְּזִמָּן ⁷³הַקְּבוּעַ עִם אוֹהֲבֵים וְרָעִים ^(ח)וְעִם חֲסִידִים וְצַדִּיקִים, וְלֹא עִם

ביאורים

67. תנו שכר לאוֹכֵד, ויין לעמל. 68. ישתה וגו'. ישתה ומתוך כך ישכח את עניו, וצערו ימחה מלבו. 69. המשמח אלהים ואנשים. במסכת ברכות (לה) מקשה הגמרא, אכן, היין משמח אנשים, אך אלהים במה (היין) משמח? אלא מכאן אנו למדים שאין הלויים אומרים שירה בבית המקדש אלא על היין בשעת ניסוכו על המזבח. 70. כי טובים וגו'. כנסת ישראל אומרת לה: לקרבתך ה' ולהארת פניך אני משתוקקת יותר מחיבת היין [כלומר, יותר מכל מעדני העולם, (היין) הוא סמל המעדנים והתענוגות, ראה רש"י]. 71. והכך וגו'. למוד התורה יהיה נעים וערב בפיהם כיין הטוב (מפרשים). 72. שבת היין. מעלתו ותועלתו. 73. הקבוע. כלומר, בזמנים הראויים לשתיה.

עיונים

[-חיים ויין לפיהם של החכמים ולא תלמידיהם]. הקשה השלי"ה (שער האותיות, אות ק, ערך קדושת האכילה, אות רב) מדוע אמר רבי עקיבא ברכה זו על כוס יין ולא על המאכל? עוד הקשה, מדוע אמר רק 'לפום רבנן', והלא כל ישראל צריכים חיים ולא רק החכמים?

ארחות שער השמחה צדיקים

⁷⁴ערטילאים ורקים, כי הניין יוסיף ⁷⁵חכמת עמוקים, ועין החיים למחזיקים בה. ועוד, ⁷⁶הניין יוסיף חכמת המשכיל ויכפיל שטות האויל, ⁷⁷ויחדש אהבת אוהב ויעזרר איבת האויל, ויפתח יד הנדיב ויחזק לב ⁷⁸הכילי. וזאת מדרת שותי יין: ^(ב)אנשים הניין

וביאר, שכונת רבי עקיבא בברכה זו היתה לעורר ליבות החכמים ותלמידיהם במשתה היין, שלא יכוונו בשתייתם להנאת השכרות ולמילוי בטנם, אלא שתהיה עיקר כוונתם אל התכלית הטובה הנמשכת מזה, והיינו שיפתח ליבם מחמת שמחת היין, ויאמרו דברי תורה מכח הביסוס. ולכן אמר 'לפום רבנן', ללמד אותם שאין ראוי לעשות משתה יחד אלא כשיהיו החכמים ותלמידיהם מסובים לבדם, אך לא כשמעורבים ביניהם שאר ההמון שאינם בני תורה, שמה ילמדו מהם הבעלי בתים שעמהם להשתכר כמותם, וישתכרו באופן שאינו ראוי, כלומר, ישתו כוסם בבת אחת כגרגרנים ותהיה עיקר כוונתם רק למילוי הגרון.

ט. וישים היין רפואה לדאגתו וכו' וגם כ"ד המצטערים וכו' גם הצער מבטל כונת הלב בתפלה. יש לעיין, כיצד הותר לשתות יין ולהורות או להתפלל, הרי השותה רביעית הלוג יין (הוא כ-86 סמ"ק או 150 סמ"ק, לפי דעות

ביאורים

74. ערטילאים ורקים. ערומים ורקים מדעת. 75. חכמת עמוקים. עומק לחכמה. 76. היין יוסיף וכו'. כלומר, היין מחדד את החושים שבאדם, ולכן חכם היין מוסיף לו חכמה על חכמתו, ולטפח היין מכפיל את שטותו. 77. ויחדש אהבת אוהב. היין יעורר אהבה שבלבו על אוהבו. 78. הכילי. הקמצן.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

רפואה ⁷⁹לְדַאֲגָתוֹ וַיִּתְחַזַּק בַּתּוֹרָה
לְלִמְדָה בְּשִׂמְחָה, כִּי כָּל זְמַן שֶׁאָדָם
שָׂרִי בַּצֵּעַר ⁸⁰לֹא יוּכַל לְלַמֵּד, וְגַם
בֵּית-דִין הַמַּצְטָעִרִים לֹא יוּכְלוּ
לְכַרֵּר הַדִּין בֵּין כָּשֶׁר לַמֶּרְפֶּה, בֵּין
הַתֵּר לְאִסּוּר. גַּם הַצֵּעַר מְבַטֵּל
כּוֹנֵת הַלֵּב בַּתְּפִלָּה. גַּם כְּשֶׁאָדָם
שָׂרִי בַּצֵּעַר, מִי שֶׁמְדַבֵּר אֵלָיו אוֹ מִי
שֶׁמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶסֶד,

שונות) אסור לו
להורות הלכה (כמבואר
בש"ע י"ד סי' רמ"ב
סי"ג בהג"ה), כי הוא
עלול לטעות מתוך
שאינן דעתו צלולה? וכן
גבי תפלה כתב השו"ע
(או"ח סי' צט ס"א):
"שתה יין כדי רביעית,
אל יתפלל עד שיסיר
יינו?"

אמנם ברמב"ם (פ"א
מהלכות ביאת מקדש
ה"א) מבואר דהיינו
דוקא בשותה רביעית

יין חי שאינו מזוג במים, אבל אם שתה כדי רביעית בלבד והיה בה מים כל
שהוא מותר להורות. וכן אם שתה רביעית יין חי לא בבת אחת אלא בשני
פעמים מותר להתפלל ולהורות (ב"י סי' קכ"ח ד"ה ומ"ש, בדעת הרמב"ם).

מג"א סי' צט סק"א ואליה רבה שם סק"א).

אכן יש שבארו שאין כוונת רבינו שישתה קודם התפילה או קודם ההוראה
ממש, שזה ודאי אסור, אלא כוונתו שאם במועדים אחרים כגון בלילה קודם
שנתו או בזמן אחר שאינו סמוך להוראה או לתפילה ישתה יין ישמחנו ויהיה
יותר צוהל תמיד ודבר זה יעזרנו בתפילה ובהוראה.

ביאורים

79. לדאגתו. להסיר דאגתו מלבו. 80. לא יוכל ללמוד. וכמבואר בחז"ל
(ילקוט"ש יונה רמז תקנ): "אין השכינה שורה אלא על לב שמח, שנאמר 'והיה
כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'". ובמסכת שבת (ל): אמרו: "אין השכינה שורה
על האדם מתוך עצבות (-כשהוא עצב)". ופירש המאירי: שהעצבות
מטמטמת את הלב, וסודותמת את שבילי ההכנה [לתורה ועבודת ה'].
81. הצער מבטל כונת הלב בתפילה. בברכות (לא). תנו רבנן, אין עומדין
להתפלל (תפילת שמונה עשרה) לא מתוך עצבות וכו'. ופירש רבינו יונה, כי

⁸²אֵין לוֹ כַּח לַעֲשׂוֹת בְּקִשְׁתּוֹ, וּכְתִיב: ⁸³"בָּעֵת רִצּוֹן
עֲנִיתִיךָ" (ישעיה מט, ח). לָכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה יִכּוֹן הַמְשָׁכִיל
לְשִׁתּוֹת יוֹן, וַיִּזְהַר שֶׁלֹּא יִרְבֶּה בְּשִׁתְיָה שִׁיצְטָרֵךְ לְבַטֵּל
מִלֵּאקְתּוֹ וְעַסְקָיו, וְעַל הַכֹּל יִשְׁתַּמֵּר מִלְּשִׁתּוֹת כָּל-כֶּף עַד
שִׁיתְּבַטֵּל מִתּוֹרָתוֹ וּמִתְּפִלָּתוֹ, אוֹ עַד שִׁירְבֶּה שְׁחוֹק
וְקִלּוֹת-רֹאשׁ, וְלֹא יִשְׁתֶּה עַד שִׁיגְלֶה סוּדוּתָיו אוֹ סוּדוֹת
שֶׁל אֲחֵרִים. וְאִם תִּשְׁתֶּה בְּמִדָּה הַזֹּאת, לֹא יִהְיֶה לְךָ תַּיִן
⁸⁴לְזָרָא. גַּם בְּמוֹעֲדִים וּבְרִגְלִים, אֲשֶׁר כְּתִיב בָּהֶן:
"וַיִּשְׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יב, יח), ⁸⁵לֹא יִמְשָׁךְ
עֲצָמוֹ בֵּינָן יוֹתֵר מִן הָרְאוּי, כְּנֶאֱמָר: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא
עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב" (שם כח, מז) הָא
לְמַדְתָּ, שֶׁלֹּא נִצְטָוֵינוּ ⁸⁶עַל שִׂמְחָה שִׁישְׁכַּח בָּהּ יוֹצֵר הַכֹּל.
וְאִי אֲפָשָׁר לְעַבֵּד הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ לֹא מִתּוֹךְ קִלּוֹת רֹאשׁ, וְלֹא
מִתּוֹךְ שְׁחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׁכְרוּת.

ביאורים

שמחה מביאה להתעוררות כוונה נכונה בזמן התפילה. 82. אין לו כח.
פירוש, מאחר ונפשו שרויה בצער אין לו כח נפשי ופיזי להיענות לבקשות
אחרים. 83. בעת רצון עניתיך. שגם כלפי שמיא מצינו מושג זה [במסכת
ברכות (ז). דורשת הגמרא את הפסוק 'פני ילכו והניחותי לך' (שמות לג, יד),
אמר הקב"ה למשה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך], כל שכן
אצל האדם כשאין לו מצב של רצון ומנוחת הנפש, אין לו דעת לעזור לשני
כי הוא טרוד בעצמו. 84. לזרע. לדבר מתועב (-לריחוק גדול). 85. לא
ימשוך עצמו בין יותר מן הראוי. ברמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט ה"כ) הוסיף:
"ויאמר שכל מי שיוסיף בזה, ירבה במצות שמחה". 86. על שמחה שישכח

ארחות שער השמחה צדיקים

בְּמִדַּת הַשְּׂמִיחָה תְּלוּיָה מִצּוֹת

עֲשֵׂה שְׂעָדִיק ⁸⁷ כָּלמֵאֲרָעוֹתָיו, שְׁנֹאמַר: ⁸⁸ וַיִּדְעָתָ עַם

לִכְבֹּד, בִּי כֹאשֶׁר יִיסַר אִישׁ אֶת בְּנוֹ

^(ה') ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ (שם ח, ה). וְאֵם

י. ה' אלהיך מיסרך. כתב ה'אור החיים: שים לב להבין ולהשכיל, כי בזה שה' אלקיך מייסרך, זו ראיה שאתה בנו אהובו. כי אין טבע האדם להוכיח ולייסר אלא רק את בנו, עליו מקפיד הוא אם רואה אותו עושה רע. ברם כאשר רואה אדם את בן חבירו עושה רע, אין הוא מרגיש צורך וחובה לייסרו ולהוכיחו.

לכן גם כאשר האומות עושים רע ומרשיעים, לא מקפיד עליהם השי"ת כמו שהוא מקפיד על כלל ישראל. "כי כאשר ייסר איש את בנו, ה' אלקיך" - שנתייחד שמו עליך - "מייסרך", מחמת אהבתו אותך והיותך לו כבן, הוא מייסרך ומענישך. עכ"ד.

על כך אמר שלמה במשלי (ג, יב): "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה". וביאר הגר"א: "כי דרך האב לייסר רק את בנו, אבל אם חברו אינו שומע לתוכחתו, הוא עוזב אותו לילך בדרך אשר חפץ. אבל את בנו, אם אינו שומע לתוכחתו, אף על פי כן אינו עוזבו אלא מוכיחו ביסורים עד שעוזב דרך הרע. והיינו מפני אהבתו אשר גדלה עליו יותר מכל, כן לבו כואב וחפץ בהצדקו על כן מייסר אותו להיטיב לו.

והסימן שמחמת אהבה הוא, שאחר כך, כאשר יסיר שבטו ממנו, חפץ למלאות רצונו ומדבר לו תנחומים לפייס דעתו. וזהו: ש'אל תמאס' את היסורים, כי כאשר מייסר אותך ביסורים, מסתמא אתה חביב עליו כבן, ואחר כך 'וכאב את בן ירצה' - וימלא חסרונך". עכ"ד.

ביאורים

בה יוצר הכל. בכת"י הגירסא: שלא נצטוינו אלא על שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, ואי אפשר וכו'. כלומר, השכרות היא הוללות וסכלות ואינה שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, כי אי אפשר לעבוד את השם מתוך שכרות וקלות ראש. ⁸⁷ כל מאורעותיו. הקשים והמכאיבים. ⁸⁸ וידעת וגו'. מה שראיתם את הנהגת הקב"ה במדבר שבידי אהרן יסר אתכם, וביד שניה ריפא אתכם - הרעיב אתכם וגם שלח לכם מן - מזה תתבוננו בלבבכם שהקב"ה

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

אֲחֵר שְׂאֵדָם עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה לֹא יִהְיֶה

עֲנִינוֹ בְּמוֹכָה כְּמוֹ בַּתְּחִלָּה, מִצּוֹה

שִׁיחֶשֶׁב כָּלְבוֹ בִּי לְמוֹכָתוֹ נִהְפֶּךְ

עֲנִינוֹ לָרַע, בִּי ⁸⁹ קִדְּם שְׂעֵשֶׂה אֲדָם

תְּשׁוּבָה הִיָּה הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא

⁹⁰ מְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכָר הַמִּצְוֹת שְׂעֵשֶׂהכְּדִי ⁹¹ לְטַרְדּוֹ ⁹² מַעֲוָלָם הַבָּא,שְׁנֹאמַר: ⁹³ (א') וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו

יא. ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו. אל יהא הדבר לפלא בעיני האדם, אומר ה"חפץ חיים" (בספרו 'שם עולם' פ"ו), בראותו מחללי שבת בשאט נפש שהצלחה מאירה להם פנים. כעין זה יקשה גם לכל מי שלמד את המשנה: "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וכו'" (פאה

א, א), והלא רואים אנו בעליל אנשים שאין בהם אפילו מעשה טוב אחד הנמנה

ביאורים

שולח לכם יסורים לא כדי להנקם בכם אלא לטובתכם בגלל האהבה שאוהב אתכם. כמו איש שמיסר את בנו שכל כונתו היא להחזירו למוטב, כך נהג ה' עמכם כדי שיתעורר לבכם לחזור בתשובה (מעם לועז). ⁸⁹ כי קודם שעשה אדם תשובה. והיה מצליח בכל עניניו הגשמיים. ⁹⁰ משלם לו. בעולם הזה. ⁹¹ לטרידו. לסלקו. ⁹² מעולם הבא. הגמרא (סנהדרין קא). מספרת: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו, אמר להם (רבי אליעזר), חמה עזה (-כעס גדול) יש בעולם (שהקב"ה כועס עליו והכביד עליו את חליו. רש"י). התחילו הן (-תלמידיו) בוכין, ורבי עקיבא משחק (-היה שמח). אמרו לו (התלמידים) רבי עקיבא! למה אתה משחק? אמר להם, וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, אפשר (הדבר שרבי אליעזר שהוא חשוב כ)ספר תורה שריו בצער (-מחמת מחלתו) ולא נבכה?! אמר להם, לכן אני משחק, שכל זמן שאני רואה את רבי אליעזר שאין יינו מחמיץ, ואין פשתנו לוקה (-ניזוק), ואין שמנו מבאיש (-מתקלקל), ואין דובשנו מדביש (-מתקלקל מחמת החום ונעשה צלול), אמרתי (בליבי). שמא חס ושלום קיבל רבי את עולמו (-שכרו בעולם הזה), ואילו עכשיו שאני רואה את רבי בצער (הרי שעל מעט חסאיו הוא נענש בעולם הזה), אני שמח (שכל שכרו משתמר לו לעתיד לבוא). ע"כ. ⁹³ ומשלם

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

אֶל פָּנָיו לְהֵאבִידוֹ" (שם ז, י). שם במשנה, ובכל זאת

ביתם מלא כל טוב?

על כל אלה אין לתמוה ולהתפלא, שכן המתבונן היטב יראה שבסופו של דבר כאשר תתמלא סאתם תישלח מארה בנכסיהם ויכלו לגמרי. אך גם אם כילו את ימיהם בטוב ובנעימים, והלכו לעולמם מדושני עונג מרוב כל, אין להסיק עדיין מאומה; ויבואר הדבר על פי משל:

למה הדבר דומה, לפקיד גבוה שבגד במלכות והיה ראוי להענש בעונש מות. אכן בהיותו מקורב למלכות, פקד המלך לבל ימיתוהו בידים, רק יכניסוהו לחדר מוקף מחיצות זכוכית, ויותירוהו ללא אוכל ומשקה עד שימות ברעב, למען יראו הכל מצבו הרע, וייראו לשוב על מעשיו הרעים. כך הלך מצבו והחמיר, ומשהתגבר עליו הרעב החל תולש חתיכות בשר מגופו, להשקיש את רעבונו.

נזדמן לשם הלך פלוני, וכשראה את ההמון מקיף החדר ודואג למר גורלו של האומלל המורעב, השתומם הזר הלזה: מה פירוש גווע מרעב, הרי הוא אוכל בשר! השיבוהו העומדים, או ואבוי לאכילה שכזו, הרי את בשר עצמו הוא אוכל...

והנמשל: אמנם ישנם דברים רבים בהנהגת העולם הנראים בעינינו משונים ותמוהים. בין השאר תמהים אנו על שלוות הרשעים. אך דומים אנו בתמיהתנו זו לאיש שדימה אכילת בשר עצמו לסעודה דשנה. זאת משום שכאשר הקב"ה מספק לבני ישראל את צורכם הוא משלם להם רק את הפירות של מעשיהם הטובים, בקרן אין הוא נוגע כלל. היא שמורה להם לעולם הבא, כמבואר במשנה הנ"ל. לא כן האנשים שסרו מדרך ה' לגמרי, מסולקים הם מהעולם הבא. אם יש להם איזו שהיא זכות בגין מצוה שעשו (כגון שענו אי-פעם, אפילו בקטנותם, אמן על ברכה) משלם להם הקב"ה גם את הקרן בעולם הזה, וממילא יהיו אבודים לגמרי בעולם הבא. עד בואם שמה כבר לא תשאר להם שום זכות. על זה נאמר כאן: "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", שכר כזה הוא בבחינת עונש - כמי שאוכל בשר עצמו - כי בכך הוא מכלה את הקרן שלו. ועל זה רמז הכתוב בקהלת: "הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו".

ביאורים

לשנאיו. בעולם הזה שחר מעשיהם הטובים בחייו של השונא כדי להאבידו מהעולם הבא.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וְכִדְרָךְ⁹⁴ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לְשׁוֹנְאָיו בֵּין מְשַׁלֵּם לְאוֹהֲבָיו עֲנֵשׁ הָעֲבֵרוֹת שֶׁעָשׂוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּדִי שִׁיחִיו^(ב) זָבָאין וְנִקְנִיִּים לְעוֹלָם הַבָּא.⁹⁵ וְכָל זֶה תְּלוּי בְּמִנְחַת הַשְּׂמִחָה, ⁹⁶מִי שֶׁהוּא שֹׂמֵחַ בְּחֻלְקוֹ שֶׁחָלַק לֹו הָאֵל יִתְבָּרֵךְ.⁹⁷

אך הדרך שישמח האדם בחלקו, שיקבל בשמחה הרע כמו

יב. זכאין ונקיין לעולם הבא. מה טעם משלם לרשע שכרו בעולם הזה, ולצדיק משלם בעולם הבא? מבאר בעל ה"נודע ביהודה" כי בעולם הבא אין לא אכילה ושתיה ולא שום תענוג גשמי, וכל התענוג שם אינו אלא שנהנים מזוי השכינה, והצדיקים זוכים לדבקות ולמדרגות נפלאות. וכיון שכל מדותיו של הקב"ה מדה

כנגד מדה, לכן כשם שהצדיק מתכוון בעשותו המצוה לשמה, להתדבק בשורשים העליונים, כך את שריו הוא מקבל שם בעולמות העליונים. אבל הרשע, שעושה המצוה שלא לשמה, ואין כל דביקות במעשיו, רק מעשה גשמי גרידא, לכך כל שכר מצוותיו גם-כן בעולם הזה הגשמי. הוי אומר, שכל אחד מקבל שכרו במקום שבו דבקה נפשו בעת עשיית המצוה. נוסף על זה, שהרשע אינו יכול כלל להדבק בשרש עליון, אף בעשותו מצוה, משום עוונותיו אשר הן כמסך המבדיל בינו לבין המקום.

יג. שיקבל בשמחה הרע כמו הטוב. במשנה (ברכות נד.) שנינו: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". ומבאר הגמרא (שם ס:) שכונת המשנה להשמיענו בזה שחייב האדם לקבל בלב שלם את הפורענות הבאה

ביאורים

94. שהוא עושה לשונאיו. לשלם להם בעולם הזה שכר מצוותיהם שעשו. 95. וכל זה. להצדיק כל מאורעותיו אף הקשים והמכאיבים. 96. מי שהוא שמח בחלקו. שמקבל בעין יפה כל מה שהקב"ה נותן לו, בין טוב ובין רע, בין רב ובין מעט, הוא יכול להצדיק כל מאורעותיו - אף הקשים - ולשמוח בהם, כי מבין שהכל עושה ה' לטובתו, ושנותן לו את חלקו הראוי לו. 97. בחלקו

ארחות שער השמחה צדיקים

הטוב, הדרך הזה מתחלק לכמה דרכים: האחד - צריך גדר גדול שיקטח באלהים. השני - האמונה. השלישי - השכל. הרביעי -

עליו ולברך עליה ברוך דיין האמת' באותה שמחה שהיה מברך על הטובה ברוך הטוב והמטיב. [דבר זה נלמד מהפסוק "חסד ומשפט אשירה, לך ה' אומרה",

אם חסד - אשירה, ואם משפט - אשירה. וכן מפסוק "בה' אהלל דבר, באלהים אהלל דבר", בה' אהלל דבר - זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות. וכן מפסוק "כוס ישועות אשא - ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא - ובשם ה' אקרא". וכן מפסוק "ה' נתן, וה' לקח, יהי שם ה' מבורך". כיצד ניתן לקבל את הרעה בשמחה כשם ששמח בטובה? מבאר האור החיים' (שמות כח, א) שאדם בחטאו מרחיק ענף אחד מענפי נשמתו משרשה - כנגד אותו ענף שבו חטא. והנה היסורים הם מקרבים ענפי הנשמה שהיו רחוקים משרשם, שאין לך רע ומר כעוזבו את ה' אלהיו, ובאמצעות היסורים יתקרב הרחוק, ועל זה ישמח לב המשכיל.

ביאורים

שחלק לו האל יתברך. במסכת עבודה זרה (ד). מפרש רב פפי בשם רבא את הפסוק (הושע ז, טו) 'ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע': אמר הקב"ה, אני אמרתי, איסרם ביסורין בעולם הזה, כדי שיחזקו זרועותם לעולם הבא, 'ואלי יחשבו רע' - [וישראל חושבים שיסרתיים בעולם הזה כדי לעשות עמהם רע (על פי הראב"ד)]. וכתב הסמ"ג (עשה יז): וכל אדם צדיק או בעל תשובה שמהרהר על המאורעות שאינם לטובתו, עליו הכתוב אומר 'ואני יסרתי חזקתי זרועותם לעולם הבא ואלי יחשבו רע'. והיה להם לחשוב 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח' (משלי ג, יג). 98. הדרך הזה מתחלק וכו'. כלומר, בכדי להשיג דרגה זו (לקבל בשמחה הרע כמו הטוב), זקוק האדם לכמה הקדמות. 99. גדר גדול. כמו גדר ששומר על שדהו, כן על האדם לעשות גדרים וסייגים בכדי שישתמרו בו מעשיו הטובים ומדרגותיו הטובות, כגון קבלת הרע בשמחה כמו הטוב. והגדר הוא מדת הבטחון כפי שממשיך ומבאר. 100. השכל. התבוננות השכל, שעל ידה רואה את הנולד ומשלים עם קשיי הרגע בידעו שלא ימשכו לעולם.

עיונים ארחות שער השמחה צדיקים

יד. שבוטח תמיד באלהים יתברך. כתב 'בית הלוי' (הוספות, עמוד ג): "חובת הבטחון בא בפסוקים הרבה רבו מספור, ומי שמחסר בו - עבירה

ארחות שער השמחה צדיקים

ההסתפקות. אמר החכם: כל אדם צריך גדר וסעד וסמך כדי שיתקיימו מעשיו הטובים. ומהו הגדר? זהו הבטחון, (שבוטח

גדולה היא, ועבירה זו עצמה גורם לו ליפול כמאמר הכתוב (משלי כט): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב", שעל ידי זה שיחרד האדם ויפחד מאיזה דבר ולא בטח בה' - זהו עצמו גורם לו שינתן לפניו מוקש שלא היה כלל מקודם באותו דבר, "ובוטח בה' ישוגב" דגם מהצרה שהיה בו ינצל... כי אם היה האדם מעלה בלבו אשר כל הנמצא בעולם הכל מאתו יתברך, ואין בשום בריה יכולת לשנות גזרתו, לא להעדיפה ולא לחסרה אפילו כחודה של מחט, ולא להקדימה ולא לאחרה אפילו רגע אחד וכמאמר הכתוב (איוב כ"ג) "והוא באחד ומי ישיבנו", ממילא אין לו לירא משום אדם וכמאמר הכתוב "מה יעשה לי אדם" וכתב (איוב ל"ד) "והוא ישקט ומי ירשיע". וגם בעת אשר שלט האדם באדם לרע חלילה, יבין כי הכל מאתו יתברך ואין האדם ההוא רק השבט אשר בו מעניש להחייבים וכמאמר הכתוב (ישעיה י') "הוי אשור שבט אפי"... וכן בענין מזונותיו של אדם כל יגיעתו והשתדלותו לא יועילו לו מאומה להעדיף לו על הנגזר לו וכמאמר הכתוב "ולא העדיף המרבה ולא החסיר הממעיט", והמן היה סימן לדורות כי ההשתדלות לא יועיל כלל להרבות לו..."

"ואחרי שיתברר להאדם כי אין ראוי לו לבטוח בשום בריה, יראה לשום בטחון בו יתברך כי הוא אחד מהמצות שבתורה, ובשעת הדין שואלים לו 'ציפת לישועה', פירוש, אם חיקה לישועה ולא נתיימש ממנה והתחזק בבטחונו בכל פרט שנחדש עליו. והבוטח מרויח בשתים, בעולם הזה בודאי ישיג מה שחסר לו מהצטרכותו וכמאמר הכתוב "לא יריעיה ה' נפש צדיק" וכתב (תהלים קי"ב) "משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה"

ביאורים

101. ההסתפקות. שמסתפק ומרוצה במה שיש לו. 102. גדר וסעד וסמך. שמירה ועזרה. 103. זהו הבטחון. כי ללא מדת הבטחון, יעסוק תמיד

ארחות

שער השמחה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

תמיד באלהים יתברך, כמו שנאמר: ¹⁰⁴"הַשֵּׁלֶךְ עַל ה' יִהְיֶה, וְהוּא יִבְלֶבְלֶךְ" (תהלים נה, כג). ומהו גדר הבטחון, ואיזה דבר מביא שיבטח האדם באלהים? זה האמונה! מתוך שמאמין בבורא, שקל הצלחתו ¹⁰⁵בעולם הזה ובעולם הבא הכל הוא ממנו ואין

והרבה פסוקים כדומה לזה, ועוד זאת שכרו מרובה לעולם הבא, דזה הוא כלל גדול בכל המצות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכל טובת עולם הזה הם רק פרי המצות שאוכל בעולם הזה והקרן קיים לעולם הבא שכולו טוב".

אחר זולתו, נותן לבו לאהב אותו בכל לבבו. ומהו גדר האמונה, ואיזה דבר מביא אדם לידי אמונה שלמה? הוא ¹⁰⁶שלא יתנועע מדבר רע, שיקבל כל הבא עליו בשמחה. וזה דומה לעבד שמכיר אדוניו שהוא נדיב ורחמן ומשלם לעושי רצונו ושליוחותו שגר גדול, ¹⁰⁷ובעד שיקביר על משרתיו עבודה קשה הוא מטיב להם טובות גדולות, מגדלם ומנשא אותם, ויהיו ¹⁰⁸אנשי

ביאורים

בעניני הגשמיים ולא יתפנה לעשות מעשים טובים. ¹⁰⁴. השלך וגו'. השלך על ה' את משאך, כלומר, בטח עליו שהוא יקל משאך מעליך וכן יהיה, כי לא לעולם יעזוב את הצדיק להיות נוטה. (מצודת דוד). ¹⁰⁵. בעולם הזה ובעולם הבא. בעניני הגשמיים והרוחניים. ¹⁰⁶. שלא יתנועע מדבר רע. לא יתרגש ולא יתפעל מכל מקרה ופגע רע הבא עליו. ¹⁰⁷. ובעד שיכביר על משרתיו. ותמורת מה שמשמעבד בעבדיו קשה. ¹⁰⁸. אנשי עצתו. אנשי סוד.

עצתו, ואוכלים על שלחנו, ומרפיקם במרפכת המזנה אשר לו, ומפקידם על ארצו - אין זה ספק, שזה העבד היודע ומכיר זאת באדוניו, שיעזוב כל מה שבעולם ויעשה רצון אדוניו בשמחה, ואף אם העבודה קשה עליו מאד, בנכרו הטובה אשר תגיע אליו בגלל העבודה הזאת. אבל העבד הרואה שאדוניו מקפח שגר עבדיו, ויודע בלבבו שאדוניו ¹⁰⁹כילי ומרחו יותר גדול משכרו, אין זה העבד מוחר לאדוניו כי אם בעצבון. ¹¹⁰כן הוא הענין הזה: המאמין אמונה שלמה ביוצרו, שהוא מטיב ומרחם יותר מכל מרחם, ושהוא דיין אמת, וכל מה שעושה לו הכל הוא לטובתו ולתן לו שגר גדול על ¹¹¹כל מה שסובל לשמו הגדול, ועל כל העבודה והשרות שיעשה לשם שמים ושיג לו ¹¹²נעימות

ביאורים

¹⁰⁹. כילי. קמצן. ¹¹⁰. משכרו. כלומר, השכר שמקבל מאדונו הוא מעט ביחס לטרחתו שטורח עבור אדונו. ¹¹¹. כל מה שסובל לשמו הגדול. כל מה שטורח ומתייגע בעבודת ה' לשמו הגדול. ואמרו באבות (ה, כג): 'לפום צערא אגרא', כלומר לפי מדת הצער שיש לאדם בלימוד התורה וקיום המצוות, כן יתרבה שכרו. ¹¹². נעימות גדולה. להתענג על ה' (על הקשר עמו) וליהנות מזיו שכירתו (מאור-השכינה שה' משפיע על הדביקים בו), שזהו התענוג האמתי (השלם והמוחלט) והעידון הגדול (הן באיכות והן בכמות) מכל העדונים שיכולים להמצא (לא רק יותר מכל התענוגות הנמצאים בפועל, אלא גם מכל האפשריים בכוח). ('מסילת ישרים' פ"א, עם ביאור 'שמחת מרדכי').

ארחות

שער השמחה

צדיקים

גְּדוּלָּה ¹¹³ בְּעוֹלָם הַנְּעִים, בְּעֵנִין שְׂמִינִינוּ בְּנִבְכֹּדְנֶצֶר,
עֲבוֹר ¹¹⁴ שְׂפָסַע אַרְבַּע פְּסִיעוֹת לְכַבֹּד הָאֵל יִתְבָּרַךְ זָכָה
לְגִדְלָה גְּדוּלָּה (סנהדרין צו, א); וְכֵעֵנִין שְׂמִינִינוּ בְּעֵשׂוֹ,
עֲבוֹר ¹¹⁵ שְׁנוּהָר בְּכַבֹּד אָבִיו זָכָה לְגִדְלָה בְּעוֹלָם הַזֶּה

ביאורים

113. בעולם הנעים. הוא העולם-הבא הנברא במצב המוכן בהתאם לנצרך לשם כך (הנ"ל). 114. שפסע ארבע פסיעות. במסכת סנהדרין (צו). מסופר שבאותו יום שמת אחז נתקצר היום לשתי שעות בכדי שלא יהיה פנאי לסופדו כראוי ולקבורו בקברי מלכי ישראל. וכשחלה חזקיהו והתרפא, החזיר הקב"ה את אותם עשר שעות והתארך היום לעשרים ושתיים שעות, [כתב המהרש"א שנעשה הנס באופן זה כיון שסגולת השמש היא לרפאות חולים, כמבואר בנדרים (ח), וממילא על ידי שביום זה זרח השמש עשרים ושתיים שעות, התרפא חזקיה], וכאשר שמע זאת מרודך, אמר ברצוני לשלוח איגרת שלומים לאדם שנעשה לו מופת כזה. כתבו סופרי המלך לחזקיה 'שלמא למלכא חזקיה, שלם לקרתא דירושלים, שלם לאלהא רבה'. כאשר הגיע נבוכדנצר שהיה אז סופר המלך ונתברר לו מה שכתבו, הוכיחם ואמר להם קראתם לקב"ה 'אלהא רבה' וכתבתם אותו לבסוף, אלא כך צריך לכתוב 'שלם לאלהא רבה, שלם לקרתא דירושלים, שלם למלכא חזקיה'. אמרו לו הסופרים 'קריינא דאיגרתא איהו ליהווי פרוונקא [-קורא האגרות יהא השליח להשיב את התשובה]. רץ נבוכדנצר אחר נושא האיגרת, ומשרץ ארבע פסיעות, בא המלאך גבריאל והביא מרחוק את נושא האיגרת והעמידו לפני נבוכדנצר. ועל אותם ארבע פסיעות שפסע לכבוד ה' קיבל שכר גדול כל כך שמלך על כל העולם והחריב את ירושלים. 115. שנוהר בכבוד אביו. בילקוט שמעוני (תהלים תת"ח) "בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני". רב הונא בשם רבי נחוניא: מי אחר כבודו של יעקב בעולם הזה - כבוד גדול שכיבד עשו את הוריו. אמר רבי שמעון בן גמליאל, אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמש בבגדים צואים, כשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים כדי שאצא לשוק מבוסס, אבל עשו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות דכתיב "את בגדי עשו בנה החמודות", אמר כדאי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות.

עיונים

ארחות

שער השמחה

צדיקים

¹¹⁶ הוּא זֹרְעוֹ אַחֲרָיו (עיין דברים רבה א, טו), וְכֵן רַבִּים. אֵין סָפֵק בְּהִיּוֹת
אָדָם מֵאֲמִין בְּכָל זֶה בְּלֵב שְׁלָם,
וְדַאי יִשְׁמַח ¹¹⁷ בְּכָל דִּינֵי הַשֵּׁם
יִתְבָּרַךְ, כִּי מִי לֹא יִשְׁמַח

טו. כי מי לא ישמח כשנוטלין וכו'. אמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה צא, י): "ויאמר ישראל למה הרעותם לי וגו' (בראשית מג, ו). [יעקב שאל את בניו, למה עשיתם לי רעה זו

שאמרתם ליוסף שיש לכם עוד אח - בנימין]. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינאי: מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה אלא כאן. אמר הקב"ה: אני עסוק להמליך את בנו (-יוסף) במצרים, והוא אומר למה הרעותם לי, הדא דאמר (ישעיה מ): למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלוקי משפטי יעבור." ע"כ.

אומר על זה הרמח"ל בספר "דעת תבונות" (עמוד קמג): "בשעה שנראה כאילו העולם עוזב ממנו, הענין הוא שאדברה הרי הוא מחדש טובה לעולמו, ונפלאותיו ומחשבותיו תמיד כל היום לתקונו של עולם ולא לקלקולו. אלא שהוא מסתיר עצתו הסתר גדול מאד, ואז נמצא העולם כמו עוזב, ובני אדם סובלים ענשי חטאיהם. וכך אמרו חז"ל על יעקב אבינו ע"ה: ויאמר ישראל למה הרעותם לי וגו'. והיינו כי כל זמן שהיה יעקב בצער על פרישת יוסף ממנו, הקב"ה לא היה אלא מגלגל גלגולים להמליך את יוסף ולהחיות את יעקב בשלוה. אלא שמתוך שעצה עמוקה היתה, היה הצער עובר על יעקב".

"וזה בנה אב שלכל עילוי שרוצה הקב"ה לתת לאדם או לעולם, הנה כל זמן הזדמן הטוב - אינו מזדמן ובא, אלא מתוך עומק עצה נסתרת, ועל כן יקרה לו צער. והרי זה כענין שאמרו ז"ל (ברכות ה.) שלש מתנות טובות ניתנו לישראל, וכולן לא ניתנו אלא על ידי יסורין." עכ"ל.

התביעה מיעקב אבינו ע"ה מהווה דוגמא מוחשית למה שהקב"ה מצפה

ביאורים

116. הוא זורעו אחריי. היינו שעבוד מלכויות, שעם ישראל בגלותם כפופים ומשועבדים לאומות העולם עד ביאת המשיח. 117. בכל דיני השם. אף כשמתנהג עמו בדין ישמח ויצדיק הדין על כל מאורעותיו הקשים והמכאיבים.

ארחות שער השמחה צדיקים

כְּשֶׁנִּטְטְלִים מִמֶּנּוּ פְּרוּטוֹת נְחֻשֶׁת וְנוֹתְנִים לוֹ תְּמוֹרָתָן כְּכֶר זָהָב.

כִּי שְׂמָאֲמִין בְּאַלְהִים בְּלֵב שְׁלֵם וּבֹטֵחַ בּוֹ בְּכַטְחוֹן חֶזֶק, יִבִּיא אוֹתוֹ הַכַּטְחוֹן שֶׁלֹּא יִפְחַד¹¹⁸ מֵעוֹלָם מִדְּבַר רָע, וְלֹא יַעֲבֹד¹¹⁹ לְאֱדָם וּזְלָתוֹ¹²⁰ לְהַתְרִיצוֹת אֱלֹוֵי, וְלֹא יִקְנֶה¹²¹ לְאִישׁ, וְלֹא יִסְבִּים עִמָּהֶם בְּדָבָר שֶׁהוּא כְּנֶגֶד עֲבוֹדַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ,

עיונים

מהאדם. שכן לכאורה יש להתפלל עד מאד, מה חטא יעקב? הרי באמת היה שרוי במצב קשה: יוסף איננו, שמעון איננו ועתה עומדים לקחת ממנו את בנימין. האם אב יכול לסבול זאת?! ואם אז הוא שואל את בניו למה הרעותם לי, הרי אין בזה חלילה התרסה כלפי מעלה, שהרי לא על ה' תלונתו, אלא על בניו.

התשובה היא: אכן

התורה דורשת מהאדם אמונה תמימה האומרת - אין מציאות של "הרעותם לי". אפילו במצב שבו היה נתון יעקב, היה עליו להבין שהקב"ה מתנהג עמו בעצה עמוקה, שתכליתה היא להיטיב עמו. השקפה זו נתבעת מכל איש ישראל באשר הוא - להאמין באמונה שלימה שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

ועל זה כתב עוד ב"דעת תבונות" (עמוד מה): "שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיוקן השלם. וכענין שאמרו (ברכות ס:) כל מאי דעבדין מן שמיא - טב. כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבוא לעיני כל ישראל איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה והכנה ממש לברכה. כי הקב"ה אינו רוצה אלא בתיוקן בריאתו ואינו דוחה הרשעים בידיים, אלא אדרבה מצרפם בכור להקטן ולצאת מנוקים מכל סיג."

ביאורים

118. מעולם [בכת"י הגירסא: מאדם] מדבר רע. כלומר, לא יפחד מאנשים העלולים להרע לו. 119. לאדם זולתו. לאדם אחר. 120. להתרצות אליו. כדי למצוא חן בעיניו. 121. לאיש. לא יתלה תקותו בבני אדם שיעזרוהו.

ארחות

שער השמחה

צדיקים

וְלֹא יִפְחִידוּהוּ עֲנִיֵּיהֶם וְלֹא יִחַת¹²² מִמַּחְלָקָתָם, וְאִם יוֹכִיחַ אוֹתָם - לֹא יִזְהַר בְּכְבוֹדָם, וְאִם יִכְלִימוּהוּ - לֹא יִבּוֹשׁ מִחָם, וְלֹא יִיפֶה לָהֶם הַשֶּׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא: "וְאֵדָנִי אֱלֹהִים¹²⁸ יַעֲזֹר לִי, עַל כֵּן¹³⁰ לֹא נִכְלַמְתִּי, עַל כֵּן שְׁמַתִּי פָנַי¹³² כַּחלְמִישׁ וְאֵדַע כִּי¹³³ לֹא אָבוֹשׁ" (ישעיה נ, ז).

הַבּוֹטֵחַ בְּאַלְהִים, יִבִּיאֵנוּ הַכַּטְחוֹן¹³⁴ לְפָנֵינוּ לְבוֹ מַעֲנִינֵי הָעוֹלָם לִיחַד עֲצָמוֹ לְעֲנִינֵי הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּדָה. וְצָרִיד אָדָם לַחְקֹר הַדְּעוֹת הַמַּחְזִיקוֹת אֶת לְבוֹ

ביאורים

122. עניניהם. לא יפחד מבני אדם פן יעשו לו רע. 123. ממחלקתם. אף אם יחלקו עליו וירחיקו אותו או יריבו אתו לא יפחד מהם, מאחר שנכון לבו בטוח בה' ומה יעשה לו אדם (מרפא לנפש). 124. ואם יוכיח אותם. באופן שלא יהיה אפשר להזהר בכבודם, כגון מה שאמרו חז"ל: "במקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב". 125. ואם יכלימוהו [בכת"י הגירסא: יכלימם]. באופן שיש צורך להכלימם, כגון ברשעים גמורים שידוע ומפורסם רשעתם (מרפא לנפש). 126. לא יבוש מהם. לא יהיה נזהר להוכיחם דרך כבוד שאז לא יתפעלו כל כך מתוכחתו שהוא לא יבוש להכלימם (פת לחם). 127. ייפה. יצדיק. 128. יעזר לי. מפני המתקפים והמכלימים. 129. על כן. ששמתי בטחוני בו. 130. לא נכלמתי. להשמיע את האמת. 131. על כן. שדבר אלוקים אמת בפי. 132. כחלמיש. התחזקתי כסלע איתן בלי מורא ופחד לדבר קשות. 133. לא אבוש. מפני המלעיגים עלי. 134. לפנות לבו מעניני העולם. להסיח דעתו מעניני העולם הזה, ולרכז את מחשבותיו לעניני עבודת ה'. 135. לחקור הדעות המחזיקות. לחפש ולהתבונן במחשבות המחזקות את לבו...

136 לְהִיּוֹת בְּבִטְחוֹן שָׁלֹם בָּאלֹהִים.
מִחֲשֶׁבֶת רָאשׁוֹנָה, וְשִׁירָע בִּירֵיעָה
בְּרוּרָה כִּי הָאֱלֹהִים מֵרַחֵם עַל
הָאָדָם יוֹתֵר מִכָּל מֵרַחֵם, וְהוּא
מְשַׁנֵּי עָלָיו ¹³⁷ בִּסְתֵר וּבְגִלּוֹי, וּבְעֵת
שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵר עִצְמוֹ כְּרֹאִי,
הָאֱלֹהִים מֵרַחֵם עָלָיו וְשׁוֹמֵר אוֹתוֹ
מִן הַפְּנֻעִים, כְּעִנֵּן יִשְׁאָמֵר:
¹³⁸ (יז) שֶׁמֶר פְּתָאִים ה' (תהלים קמו, ו).

זו. שומר פתאים ה'.
הנה מצינו בחז"ל (עין)
כתובות לט. ושבת
(קסט:) כי אף על פי
שבדרך כלל אסור
ללאדם להביא עצמו
לידי סכנה ממשית,
ו"אין סומכין על הנס"
[ואפילו אם יצטרך
לחלל שבת או לעבור
על מצוות אחרות כדי
שלא יסתכן מחויב הוא
להישמר מן הסכנה],
למי מקום בדרך
שהורגלו בו רבים
ועינינו רואות שאין

הזיק מצוי בהם, לא חייבה התורה להימנע ממנהג העולם, והנהגת הקב"ה היא לשמור עליהם אף בדבר שמתבער יש בו סכנה, ומותר לאדם לסמוך על כך [כי מכיון שכך הוא מנהגו של עולם, הרי זה כאילו אין בידינו לשמור עצמנו מן הסכנה, והרי זה בכלל "שומר פתאים ה'" אשר מובטחים אנו בשמירה משמים שלא נבוא לידי סכנה (עיי' קובץ שעורים, כתובות אות קלה; תורת חיים ע"ז ל: ד"ה פי; וע"ע בשו"ת אגרות משה אבה"ע א, סג, א)]. לפנינו שתי דוגמאות: במסכת שבת (קכט:) מובא שנהגו להקזי דם בערב שבת, אע"פ שהוא זמן המסוכן להקזת דם (כי מזל מאדים הממונה על הדבר ועל החרב ועל הפורענות משמש בו בשעה שישית שהיא שעה זוגית,

ביאורים

136. לחיות, בכת"ל: לחיות. 137. בכתר ובגלוי. הן בדברים הנגלים לעינינו כשאנו רואים בהם בעליל את ד' ה', והן על ידי מהלכים נסתרים שלא נודעים לנו ככל וכלל ועלולם לא נדעם וכמו שכתוב (תהלים צא, ז) "יפול ממצד אלה ורובבה מימין, אלקי לא יגש". (עלי אשורח, 138. **שומר פתאים** ה'). ה' שומר על פתאי בהם דעת שורח. וצאצאיו נעצמו.

ובשעות זוגיות יש
רשות לשדים להזיק,
ובשעה זוגית שמזל
מאדים משמש בה יש
לחשוש בה לסכנה יותר
מההגיל), מכל מקום
כיון שכבר הורגלו רבים
בהקזה ביום ישי' כדי
להקזו סמוך לסעודת
שבת (פירוש), שפני
דוחקם להוציא הוצאות
על צרכי סעודה
הנצרכת לאחר הקזה

חַמְצָתָהּ שֶׁבַח הַשֵּׁנִיָּה - אֲשֶׁר כָּל
הַטּוֹבוֹת הַמּוֹעִיטוֹת
אֵלָיו ¹³⁹מֵאֵבִיו וּמֵאִמּוֹ וְאֶחָיו
וְקִרְוָיו וְרֵעָיו, הַכֹּל מֵאֵת הַשֵּׁם
יִתְבָּרֵךְ הוּא, וְאֵלֹהֵי הֵם שְׁלוֹחֵי
הַמִּקּוֹם בְּרוּךְ הוּא.

הַפֶּסַח לַיְהוּדִים - שִׁידָע, שְׂפָל

דם, היו מקיזים בערב שבת, שהוא קרוב לסעודת ליל שבת שהיו אוכלים בה וז'ים שהם טובים לגוף לאחר הקזת דם), אין לחשוש לסכנה שכן "שומר פתאים ה'". וביאר בתורת חיים' שכמו שהקב"ה שומר על השוטים מפני שאינם יודעים לישמר מהסכנות המצויות להם בעצמם, כמו כן שומר הקב"ה גם על החכמים מפני הסכנות שקשה לישמר מהן, וכגון כאן לענין הקזת דם, שמאחר שהורגלו להקזת דם בערב שבת מפני דוחקם וכמעט אי אפשר להמנע מכך, הרי זה ככלל 'שומר פתאים ה'".

דוגמא נוספת מציאנו במסכת עבודה זרה (ל: א:) אוכלים תאנים בלילה, ולא חוששים לסכנה, "ומן השמים ירחמו". ומדוע מתרץ הק'וץ שעורים: "צריך לומר דאין אדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי אילוץ אין בידו לשמור את עצמו, ואז נשמר מן השמים. אבל ארץ שבידו להזהר, אינו בכלל 'פתאים', ואם לא ישמור את עצמו, הוא מתחייב בכפשו, ולא יהיה משומר מן השמים".

ביאורים

139. **מאביו ומאמו וכו'.** האהבה והרחמנות הטבועה בלבם, הדאגה לבניהם והרצון להיטיב עמם, אין זה חוק טבע אלא גם זהו רצון ה' כמו רצונו שכל הבריא תתנהל על פי חוקים מסודרים. על כן אין לו לאדם לבטוח בהוריו או בקרוביו, או באהבתם ובדאגתם, ועליו ליחם כל מה שהם מטיבים לו אל הבורא יתברך ולבטוח רק בו.

המזכירות הם מחסדי האלהים,

¹⁴⁰ לא שהוא ראוי לכך, ואין

הקדוש-ברוך הוא מטיב לו

¹⁴¹ מפני שהוא צריך לו, ¹⁴² (ר"ז) אף

יז. אך נרבה וחסד. "הנה

כעיני עבדים אל יד

אדוניהם כעיני שפחה

אל יד גבירתה כן עינינו

אל ה' אלקינו עד

שיחנו, חננו ה' חננו כי

רב שבענו בזה" (תהלים

קכג). מדוע השווה הכתוב את ישראל אל יד אדוניהם? ועוד, מהו

לשון "חננו" שהכתוב שב ומזכירו פעם אחר פעם?

כתבו התוספות (ר"ה יז): שיסוד מדת "חנן" הוא מתנת חנם, כמו שנאמר

"וחנותי את אשר אחון" ודרשו חז"ל (ברכות ז.) אף על פי שאינו הגון.

והנה, הקשר שבין העבד לאדונו מיוחד במינו. רק עבד, אדונו יכול לומר לו:

עשה עמי ואיני זנך. נמצא איפוא, שכל מה שיבקש ויקבל העבד מאדונו,

לעולם תהיה זו "מתנת חנם", שהרי אף אם עשה העבד מלאכה למענו אינו

יכול לבוא אליו בתביעה כלשהי.

זהו שאמר הכתוב: "הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכו' כן עינינו אל ה'

אלוקינו עד שיחנו" - שכל בקשתנו היא כבקשת עבד לאדונו, היודע שכל

מה שאדונו ייטיב עמו זוהי "מתנת חנם".

מכאן שגם אדם מיישראל העובד את ה', אדון העולם, הרי אין לו לבקש שחר

על עמלו. אלא כל מה שנותן הקב"ה בטובו ובחסדו הגדול, אינו אלא מתנת

חנם. ולכן גם נקרא השכר שנותן הקב"ה "מתן שכר", שהרי השכר ניתן

במתנה ולא כגמול ותמורה על המצוות והמעשים הטובים של האדם.

ביאורים

¹⁴⁰. לא שהוא ראוי לכך. הן מצד חסרון בשלימות עשיית המצוה והן

מחמת חטאיו. ועוד, אף אם יש לו זכויות, שמא נתמעטו זכויותיו מפני

הטובות והחסדים שעושה עמו הקב"ה, ואף יעקב אבינו ע"ה אמר (בראשית

לב, יא): "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך". ופירש

רש"י: נתמעטו זכויותי על-ידי החסדים והאמת שעשית עמי. ¹⁴¹. מפני

שהוא צריך לו. לאדם ולמעשיו. ¹⁴². אך נרבה וחסד. כלומר, מתנת חנם

מרוב חסדו וטובו.

נרבה (ר"ז) וחסד.

סב, יג). כלומר, השכר

והתשלום עבור

המעשה הם בתורת

חסד ומתנה גרידא,

שהרי להשי"ת אין

נפקא מינה במעשיו של

האדם ('בית הלוי',

שמות לד, ו).

יח. וחסד. מובא בסידור

הגר"א (דף 248) באמצע

נשמת - "עד הנה עזרונו

רחמיך ולא עזבונו

חסדיך. ואל תטשנו ה'

אלקינו לנצח". ופירש

שם הגר"א (ב"אבני

אליהו) - כלומר מה

שאתה עד הנה עזרונו,

הוא רחמיך, ואל

למעננו. ומה שאתה לא

עזבונו, הוא חסדיך.

ולכן אנו בטוחים שאל

תטשנו ה' אלקינו

לנצח. כי אם היה

בשבילנו היינו

מתיראים שמא יגרסו

הרביעית - שידע, אשר ¹⁴³ לכל

עניניו יש גבול וקץ,

ואין שום אדם יכול להוסיף ולגרע

על מה ששגור הבורא יתעלה. ומה

ששגור הקדוש-ברוך הוא שיהיה לו

מעט, אין אדם יכול להרבות, או

למעט הרבוי. ומה ששגור ¹⁴⁴ לאחר,

אין שום אדם יכול להקדים, ולא

לאחר מה ששגור להקדים, אף הכל

הוא בגזרת העליון וברצונו.

החמישית - שידע, שהבורא

יתברך רואה את

¹⁴⁵ לבו, אם בטחונו בו בטחון שלם

החטא. אבל כאשר למען חסדיך אין אנו מתיראים כלל, כי חסדיך המה

קיימים תמיד. (משלי כ"ה פ' ט"ו).

ביאורים

¹⁴³. לכל עניניו יש גבול וקץ. כלומר, כל עניני האדם לטוב ולרע הם במדה

קצובה מראש, כמה ועד מתי יהיו. ¹⁴⁴. לאחר. שייגיע אל האדם או שיפסק

ממנו בזמן מאוחר יותר. ¹⁴⁵. לבו. מחשבות לבו.

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

כֹּלֵא מִרְמָה, כִּי עֶבֶד הַמִּשְׁרֵת לְאֶדוֹן
כְּשֶׁר-וָדָם, יָכֹול הָעֶבֶד ¹⁴⁶לִגְנוֹב לֵב
אֶדוֹנוֹ, שִׁיחִיָּה הָאֶדוֹן סוֹכֵר שֶׁהָעֶבֶד
אוֹהֲבוּ כָּכֵל לֵב אֶת-עַל-פִּי שֶׁהוּא
שׁוֹנְאוֹ, וְהָאֶדוֹן יַעֲשֶׂה לוֹ מִזְכָּה
¹⁴⁷פְּחֻזָּקֶת שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ; וְכֵל זֶה לֹא

יט. עשה רצונו וכו'.
ביאר היעב"ץ, מדוע
אמר התנא עשה 'רצונו'
ולא אמר עשה 'מצותו'?
משום שהנזהר מביאות
אסורות וממאכלות
אסורות וכדומה ואינו
מתקדש במותר לו,

יִתְכֵּן בְּבוֹרָא יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא יוֹדֵעַ ¹⁴⁸יִצֵּר הַלֵּב וְהַמִּחְשָׁבָה
שָׁבוּ, וְהוּא יוֹדֵעַ ¹⁴⁹עֲלִיּוֹנוֹת וְתַחְתּוֹנוֹת, ¹⁵⁰אֲמוֹנוֹתָיו
וּכְפִירָתוֹ, לָכֵן אֵין לִילֵךְ לִפְנֵי בְּרִמָּאוֹת.

הַנְּשִׁישִׁית - ¹⁵¹שִׁיקָח אֶל לְבוֹ לְקַיֵּם ¹⁵²מָה שֶׁצִּוְּהוּ
וּלְהַמְנִיעַ מִכָּל מָה שֶׁהִזְהִירוּ ¹⁵³שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת,
כְּאֲשֶׁר הוּא חָפֵץ שֶׁהַבוֹרָא יִתְעַלֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ הַדְּבָר
שֶׁהוּא ¹⁵⁴בוֹטָח בוֹ, כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ: ¹⁵⁵עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ

ביאורים

146. לגנוב לב אדוני. להעלים מלב אדוניו שלא ידע מחשבותיו. 147. בחזקת.
שסבור הוא שעבדו אוהבו באמת. 148. יצר הלב והמחשבה שבו. מכיר את
רצון היצר שבלב האדם ואת אמינות מחשבתו. 149. עליונות ותחתנות.
הנעשה בעולמות העליונים והתחתונים. 150. אמונתו וכפירתו. מידת
אמונתו של האדם, או כפירתו. 151. שיקח אל לבו. שיקבל על עצמו. 152. מה
שצוהו. לעשות - הם מצוות עשה. 153. שלא לעשות. הם מצוות לא תעשה.
154. בוטח בו. את הדבר שעליו הוא מקוה ובוטח בה' שימלא משאלתו.
155. עשה רצונו. של הקדוש ברוך הוא.

¹⁵⁶כְּרִצּוֹנָךְ, ¹⁵⁷כְּדִי שִׁיעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ
¹⁵⁸כְּרִצּוֹנוֹ; ¹⁵⁹בְּטֵל רְצוֹנְךָ ¹⁶⁰מִפְּנֵי
רְצוֹנוֹ ¹⁶¹כְּדִי שִׁיבְטֵל ¹⁶²רְצוֹן
אַחֲרֵים ¹⁶³מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ (אבות פ"ב
מ"ד). אָבֵל ¹⁶⁴מִי שְׁבוּטָה בְּשֵׁם
יִתְעַלֶּה וְאֵינוֹ מְקַיֵּם מָה שֶׁצִּוְּהוּ,
כְּמָה הוּא ¹⁶⁵שׁוֹטָה וְכָסִיל! וְעַל זֶה
יכולתו, הרי אדם זה ממלא את רצון בוראו, ועל כן אמר התנא עשה 'רצונו'
ולא אמר 'קיים מצוותו'.

החיד"א (פתח עינים, אהבת דוד דרוש ה' לשבת זכור) פירש, שהנה האדם
הוא עבד לה' יתברך, ויתבונן האדם בדעתו איך היה רוצה שיקיימו משרתיו
את רצונו בזריוות ובשלמות בלב שלם ובסבר פנים יפות, אף בלא שייבש
מהם, אלא כל מה שיודעים שכך הוא רצונו יעשו כן בלב שלם. מזה יעשה
האדם קל וחומר בנפשו, כמה צריך הוא שיעשה את רצון הבורא יתברך
בשלמות בזריוות ובלב שלם. וזהו שאמר התנא, עשה רצונו יתברך בלב
שלם כפי שברצונך שיעשו משרתיך את רצונך בלב שלם.

ביאורים

156. כְּרִצּוֹנְךָ. קיים את מצוות ה' ברצון ובלב שלם, כמו שהנך ממלא את
רצון עצמך (ע"פ רבינו יונה ורע"ב). 157. כְּדִי שִׁיעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ. כדי שה'
יתברך ימלא את בקשותיך ומשאלותיך. 158. כְּרִצּוֹנוֹ. כפי רצונו, שרצונו
תמיד להיטיב עם בראיו (רבינו יונה), ויתן לך בעין יפה (רע"ב). 159. בְּטֵל
רְצוֹנְךָ. אם חמדה נפשך לעשות דבר שהוא נגד רצון הקדוש ברוך הוא
חלילה, בטל את רצונך והנח את מאווייך. 160. מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ. על מנת לקיים
את רצון ה'. 161. כְּדִי שִׁיבְטֵל. כדי שה' יתברך יפר. 162. רְצוֹן אַחֲרֵים.
החושבים להרע לך. 163. מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. להינצל מהם. 164. מִי שְׁבוּטָה בַּה'.
שימלא כל משאלות לבו בעוד שהוא ממרה רצונו. 165. שוטה וכסיל.
בחושבו שהקב"ה אינו יודע מעשיו.

נאמר: ¹⁶⁶ "מה תקנות חנה כי יבצע, כ. ואם היו וכו'. לכאורה יש לעיין במה כי ישל אלוה נפשו. ¹⁶⁷ הצעקתו ישמע אל, כי תבוא עליו צרה" (איוב כו, ח ט). ואומר: "הגנב רצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל, והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם, ¹⁶⁸ ובאתם ועמדתם לפני פבית הזה אשר נקרא שמי עליו" (ירמיה ז, ט-); ואומר: ¹⁶⁹ "המערת פרצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם" (שם פסוק יא).

השביעית - שידע, כי הבורא פרוך הוא ברא את האדם ¹⁷⁰ למלאכות רבות, וברא לו מזון על-ידי מרח גדול ועבודה. ¹⁷² ^(ב) ואם היו כל הענינים

ביאורים

166. מה תקנות וגו'. למה אהיה רשע וגזלן, כי מה יהיה תקות רשע (-המחניף ליצרו לעשות פתויו) אשר יגזול אנשים, הרי סופו הוא שיסיר וישליך ה' את נפשו מעליו. 167. הצעקתו וגו'. האם האל ישמע את תפלתו כאשר תבוא עליו צרה - הרי שלא מועיל לרשע מה שהוא בוטח על ה' ומתפלל אליו (רש"י). 168. ובאתם ועמדתם. האם סבורים אתם כי על ידי זה שהנכם באים לבית המקדש להתפלל תנצלו מהעונש המגיע לכם עבור כל תועבותיכם. (רד"ק). 169. המערת פריצים. האם בית המקדש הינו מערה של פושעים, המשמשת להם מפלט ומחבוא לאחר שעשו את פשעיהם (שם). 170. למלאכות רבות. להרבה סוגי עבודות עד שיגיע להשיג את חפציו וצרכיו. 171. על ידי מורה. כנאמר (בראשית ג, יט) "בזעת אפך תאכל לחם", כלומר, לאחר שתטרח בו הרבה, עד שתרג זיעה מפניך מתוך קושי המלאכה, אז תאכל את לחמך (רש"י, רא"ם וגו"א). 172. ואם היו וכו'. מביא

שכתב רבינו טעמים מדוע נגזר על האדם לעבוד קשה לפרנסתו, והאל הטעם מפורש בתורתנו הקדושה שכיון שחטא אדם הראשון באכילה מעץ הדעת נגזר עליו 'בזעת אפך תאכל לחם' (בראשית ג, יט) [וכדברי ה'מסילת ישרים' (פכ"א): "וכבר היה האדם יכול להיות יושב ובטל והגזרה (-ההקצבה שנקצבה לו מראש-השנה) היתה מתקימת, אם לא שקדם הקנס (-העונש על חטא-אדם-הראשון) לכל בני-אדם: "בזעת אפך תאכל לחם" (בראשית ג, יט), אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי, אשר אין להמלט ממנו"].

וצריך לומר, שברור לרבינו שאף שודאי גזרה היא, מכל מקום גזרה כל כך מהותית צריך שיסתדר ושיתיישב היטב בהנהגת העולם הזה - שאליו הוציא הקב"ה את אדם הראשון מגן עדן לאחר חטאו, [ובפרט שידוע שעונשי הקב"ה אינם נקמה ח"ו, ובודאי שיש בזה תיקון וצורך לאדם], וזהו שביאר שגזרת העמל לצורך הפרנסה יש בכך סיוע לאדם בכמה אופנים.

ה'בית הלוי' (ליקוטי מאמרים, מכת"י) ביאר, כי בגזירת "בזיעת אפך תאכל לחם", יש שני ענינים: א. שנענש שיהיה יגע להשיג צרכיו וזהו בגדר עונש. ב. אחר שאכל מעץ הדעת נתוסף לו נטיה אל הרע והתאוה, ואם היה כמקדם [שכל הצטרפותו היו מזומנים לו ללא שום יגיעה], היה פנוי רק להחטא וכמאמרם ש"בטלה מביאה לידי זימה", ועל כן נגזר עליו היגיעה על דרך אמרם "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון", ועל כן מוכרח האדם לאיזה אומנות בעסק ויגיעה.

ביאורים

שלשה טעמים מדוע פרנסת האדם באה על-ידי עמל וטורח גדול. 173. הצדקה. מאחר והיה לכולם פרנסתם בנקל ממילא לא היו עניים, ואף אם ימצא עני, מכל מקום קיום מצוה זו תהיה ללא שום קושי ונסיון, ושכרו יהיה מועט, שהרי לפום צערא אגרא. 174. הגולה והגנבה והחמרה. בכת"י הגירסא: והגולה והגנבה והחמדה שיתרחק מהן, שאם היה לו כל צרכו בלא טורח, היאך יתאוה לגנוב ולגזול? [אמנם כיון שאדם נברא על מנת לטרוח

ארחות שער השמחה צדיקים עיונים

וְהַחֲמִידָה, וְרִבּוֹת מִצְוֹת כְּאַלֶּה. גַּם
לֹא הָיָה אָדָם בּוֹטֵחַ בְּאַלֶּהֶיִם.
וְעַל זֶה גָּזַן חֲזָקִיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
סֵפֶר הָרְפוּאוֹת (כֹּרֶת י, כ),
כְּדִי שִׁכְנֶטַח הַחוּלָה בְּאַלֶּהִים
יִתְעַלָּה (כב) וְלֹא כְּרְפוּאוֹת. גַּם אִם

כא. ספר הרפואות. מהו המקור לספר זה ומי חברו? מצאנו בזה כמה שיטות: א. התשב"ץ (סי' תמה) כתב שנכתב על ידי אחד מבני נח מפי מלאך שלקחו לגן עדן ולמדו את כל הרפואות שבעולם, כדי שלא יוזקו מהמזיקים והשדים וריח רע שהיה בתיבה. ב. באוצר המדרשים (ערך ת') הביא, שנמסר לנח על ידי המלאך רפאל אחר המבול. ג. ילקוט הראובני (בראשית דף גג.) כתב, שכשהיה אדם הראשון בגן עדן למדו וכתב לו מלאך ספר זה. ד. רבינו בחיי (שמות טו, כה) כתב שה' גילה רפואות אלו למשה רבנו כדי לנסות את ישראל אם ישמרו בלבם את ההכרה שכל הרפואה מאת ה' היא וימשיכו להתפלל אליו, או שיבואו לסמוך לגמרי על ספר הרפואות ולא יתפללו; חזקיהו גזן את ספר הרפואות כשהבחין שעם ישראל נכשלים בזה (עי' גם רמב"ן ויקרא כו, יא). ה. הרשב"א (שו"ת, ח"א סוס"י תיג) כתב, ששלמה המלך חברו בחכמתו. וכן הביא התו"ט (פסחים פ"ד מ"ט) בשם הרמב"ן.

כב. ולא ברפואות. המהרש"א (גיטין סח: ח"א ד"ה לדמא) הקשה, מדוע הוזכרו בגמרא בגיטין (שם) ובעבודה זרה (כח. כט.) ענייני רפואות, והרי

ביאורים

בפרנסתו, ממילא] וכשהוא טורח [ואף על פי כן מתרחק מהגזל והגנבה] ומרחיק אותו, [שאינו חומד את שאינו שלו, בזה הוא מראה ש] הוא בוטח באלהים [שיספק לו כל צרכיו]. 175. לא היה אדם בוטח באלהים. מאחר ויש לו הכל מוכן ומזומן לפניו. 176. ספר הרפואות. "ספר הרפואות" היה ספר של הוראות על התכונות הרפואיות של כל הצמחים והעשבים (ענין רבנו בחיי שמות טו, כה). החולים היו סומכים על תרופות אלו, ולא היו מתפללים אל ה' שירפאם מחליים. חזקיהו גזן את ספר הרפואות כדי שיפנו אל ה' במקום לסמוך על הספר (רש"י ברכות י: ובפסחים נ, א).

עיונים

מבואר בברכות (י:): שחזקיהו גזן ספר הרפואות בשביל שיבקשו רחמים, ושיבחוהו חכמים על כך?

וכתב ליישב, שבדאי ניתן רשות לרפאות ולידע רפואות כל החלאים, אלא שאין ראוי לגלות כולם לכל

הָיָה אָדָם כְּטַל מִמְּלֶאכָה וְלֹא הָיָה
טוֹרֵחַ אַחֵר מְזוֹנֹתָיו, 177 הָיָה בּוֹעֵט
וְרוֹדֵף אַחֵר הָעֲבָרוֹת, כְּדִכְתִּיב:
"וַיִּשְׁמֶן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֵט" (דברים
לכ, טו). וְאַמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם
לְבָרְכָה: "יָפָה תִּלְמוּד-תּוֹרָה עִם
דֶּרֶךְ-אֲרִיץ, 180 שִׁיגִיעַת שְׁנֵיהֶם

אדם משום אנשים שאינם מהוגנים שלא יבטחו בה' אלא ברפואות. וכשם שהותר לכתוב את הגמרא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, כך הותר להם לכתוב את הרפואות ולגלותם לרבים כיון שאי אפשר לזכורם בעל פה ופן ישתכחו מכל אדם. [ועוד] ומתוך שכתבום חכמים נראה שאין התלמוד חסר מכל החכמות, שלכל חולי תמצא בו רפואה שלימה ואמיתית למבינים לשונם, ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד שהיו חסרים מחכמת הרפואה. ובגרש ירחים (גיטין ע. בתוס' ד"ה רב) תירץ, שהרפואות שבספר הרפואות היו בדוקות ושוות לכל נפש וקולעות אל השערה, אבל הרפואות שהוזכרו בגמרא אינן שוות לכל נפש, שיש שינוי טבע בין בני האדם לענין שיתקבלו הרפואות בגופם, וכיון שאינן בדוקות צריך רחמי שמים שיועילו, ואם כן אין לחשוש שימנעו מלבקש רחמים.

ובפרדס יוסף (פרשת בחוקות, אות יא, עמ' שלה) כתב ליישב, שדווקא בימי חזקיהו שהיה כח התורה גדול, היה אפשר לגנוז את ספר הרפואות.

ביאורים

177. היה בועט. במצוות ה' 178. וישמן ישרון ויבעט. מרוב שפע המאכלים והתענוגים [שנתן ה' לישראל בארץ ישראל] השמין עם ישראל המכונה בשם "ישרון", וזה גרם להם לשכוח את ה' ולבעוט בתורתו ובמצוותיו - שלא לקיימם. 179. יפה ת"ת עם דרך ארץ. טוב והגון הוא שהאדם העוסק בתורה יעסוק גם במלאכה או בסחורה לצורך פרנסתו. 180. שיגיעת שניהם. לפי שיגיעת האדם בשניהם - [בתורה ובמלאכה].

¹⁸¹ מִשְׁכַּחַת עוֹיֵן (אבות פ"ב מ"ב).

אֵךְ עֵתָה מָסַר הַשֵּׁם יִתְעַלָּה שְׁתֵּי עֲבֻדוֹת בֶּיַד הָאָדָם:
הָאֶחָת - ¹⁸² עֲבֻדָּתוֹ, וְהַשֵּׁנִיָּה - ¹⁸³ עֲבֻדַּת הַתּוֹרָה.
וְצִרִיף הָאָדָם לְהִיּוֹת ¹⁸⁴ מִמַּצֵּעַ בֵּין שְׁתֵּי הָעֲבֻדוֹת, וּלְיַחַד
שְׁעוֹת מִיְּחֻדוֹת לְעֲבֻדַּת הַתּוֹרָה וּלְעֲבֻדַּת עוֹלָם הַזֶּה.
וְצִרִיף שְׁתֵּיתֵיהֶם, ¹⁸⁵ שֶׁתַּעֲשֶׂה עֲבֻדַּת שְׁנֵיהֶם לְעוֹלָם לְטוֹב
לִךְ לְאַחֲרֵיתָהּ, וְלֹא תִתִּיחַ הָאֶחָת ¹⁸⁶ הַפֶּסֶד לְחִבְרָתָהּ, כְּמוֹ

ביאורים

181. משכחת עוין. מסירה ומבטלת את כחו של היצר הרע הגורר את האדם לעשות עבירות, לפי שהיגיעה בתורה מתשת כחו של האדם כמו שאמרו בסנהדרין (כו:): למה נקרא (-התורה) שמה 'תושיה' (ישעיה כח, כט) שמתשת כחו של אדם (רע"ב), וכן המלאכה מפרכת ומשברת את הגוף, וכשהיה האדם תשוש לא יהרהר בעבירה [כי בכל עת אשר לא יהיה דשן ושמן, לא יערב לו לעשות עבירות, כענין שנאמר (דברים לב, טו) 'וישמן ישרון ויבעט'], ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו (רבינו יונה ורע"ב).
182. עבודתו. של האדם, שטורח במלאכתו לצורך פרנסתו ולשאר צרכיו.
183. עבודת התורה. עבודת ה' שהתורה מטילה על האדם. 184. ממוצע. שיעשה את שניהם בכמות הראויה ובאזיון הנכון. [אבל אין לפרש שעליו לעסוק באותה המדה בעבודתו ובעבודת התורה, שהרי שנינו 'עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי', וכתב ה'מסילת ישרים' (פכ"א): אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון וכו', אלא הדרך האמיתי הוא דרכם של החסידים הראשונים - עושים תורתך עיקר ומלאכתך טפלה, וזהו נתיקיים בידם, כי כיון שעשה אדם קצת מלאכה, משם ואילך אין לו אלא לבטוח בקונו וכו']. 185. שתעשה עבודת שניהם לעולם. כמו שאמרו במסכת אבות (פ"ב מ"ב) וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון. 186. הפסד לחברתה. שהעסק בתורה ובמלאכה

שֶׁנֶאֱמָר: ¹⁸⁷ "אֲבִיךָ הָלֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה, אִזּוּ טוֹב לוֹ" (ירמיה כב, טו); וְאֵמָר: "טוֹב אֲשֶׁר תֵּאָחֵז ¹⁸⁸ בָּזֶה, וְגַם מִזֶּה אֶל תִּנַּח אֶת יָדְךָ" (קהלת ז, יח).

ביאורים

צריך שיהיה באופן שאחד לא יפריע לשני. 187. אביך וגו'. פסוק זה נאמר ליהויקים: 'אביך' - יאשיהו המלך 'הלא אכל ושתה' - התעסק לפרנסתו, 'ועשה משפט וצדקה' - הוא עסק התורה, 'אז טוב לו' - לכן ה' ברח אותו והיטיב עמו. 188. בזה. שתעשה עיקר השתדלותך לקנות שלמות נצחי, 'וגם מזה' - מהשתדלות בחיי שעה, 'אל תנח את ידך' - מכל וכל, 'כי ירא אלהים' - השומר כוונתו, 'יצא את כולם' - יכנס בשלום ויצא בשלום משני מיני ההשתדלות, וישיג את המכוון. (ספורנו).

ארגון "ארחות יושר"

נוסד בהכוונתו של מרן שר
התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א,
במטרה להנחיל את לימוד
המוסר בקרב כל שכבות העם,
בשיעורי התורה ובכוללי
האברכים, במוסדות החינוך
ובשיעורים לנשים. בכדי להגשים
מטרה זו, מתקיימת פעילות
מגוונת בתחומים שונים.

**בית
מדרש
וכולל
למגידי
שיעורים**

עשרות רבנים מגידי שיעורים, העוסקים בבית המדרש בהכנת השיעורים בדף היומי ובסוגיות העיוניות הנלמדות על ידם - המה "נושאי הדגל" ליישום תכנית הפצת לימוד המוסר מבית היוצר של ארגון "ארחות יושר", ע"י לימוד בצוותא בסוף השיעור בספרי המוסר היו"ל על ידינו.

**מכון
"ארחות
המוסר"**

צוות ת"ח מופלגים, אשר ניחנו בידע ובהבנה בספרות התורנית לענפיה, שוקד על הוצאת ספרי מוסר בעריכה חדשה ומאירת עיניים. גולת הכותרת הינם מדורי ה"ביאורים" וה"עיונים", המעוטרים בפנינים מגדולי הדורות, בתוספת נופך מאת העורכים. וזאת - בצורת חוברות חודשיות עם חלוקה על פי סדר לימוד יומי המופצות באלפי עותקים בשיעורי התורה, בכוללים, בישיבות, בתלמודי תורה ובבתי הכנסת.

**סדרי
מוסר
בהיכלי
הכוללים**

הוקמה תכנית מיוחדת לקביעת סדרי מוסר בכוללי האברכים בצמוד לסדרי הלימוד הקבועים, עם מתן שכרה בצידה - מילגה חודשית, וזאת בכדי להחדיר חשיבות העסק בספרי היראה ותיקון המידות באופן מיוחד לעמלי תורה.

**שיעורי
מוסר
במוסדות
החינוך**

שילוב שיעורי מוסר בתכניות הלימודים בתלמודי תורה בכל הארץ, לעידוד לימוד המוסר מגיל צעיר בצורה נוחה ונעימה. כבר עתה ניכרים ניצני ההשפעה מלימוד זה שבוודאי תלך ותגבר עם השנים, וסופה להצמיח פירות נאים אשר יתהללו בהם כל רואיהם.

**הקמת
שיעורי
תורה**

במאות שיעורי התורה הנלמדים בפריסה ארצית רחבה הגדלה מיום ליום, אשר נמסרים על ידי טובי מגידי השיעורים, המצטיינים בבקיאות ובעיון, ובהסברה בהירה וקולחת - שילבנו את לימוד המוסר בסוף השיעור, בו לומדים בצוותא מתוך חוברות "ארחות המוסר" וזוכים בשל כך לתוספת מילגה חודשית המהווה תמריץ ועידוד לרבנים שליט"א, אשר מדווחים במשוב על רצף הלימודים, ההתקדמות והעקביות.

**שיעורים
לנשים
"מדרשת
בת שבע"**

בעסקנו במלאכת הקודש, מעלים אנו על נס את דמותה של הרבנית הצדקנית הדגולה מרת בת שבע קניבסקי ע"ה, אשר הייתה תל תלפיות לנשי ובנות ישראל, ובאהבתה הגדולה הרעיפה על ראשן טללי תחיה והעמידתן בקרן אורה. לזכרה הקמנו רשת שיעורי תורה לנשים הנושאות את שמה בגאון, על מנת להמשיך את מורשתה המפוארת בקירוב בנות ישראל, לחיזוק ביראת שמיים, צניעות ומידות טובות.

שיעור
בביה"כ ראשל"צ

שיעור
בביה"כ הגדול ת"א

שיעור
בביה"כ הגדול ב"ב

שיעור
בביה"כ בלינסון

